

Thalberg, Sara

Barnafödandets politik

- En analys av partiernas argumentation i
nativitetsfrågan 1997-2003

Barnafödandets politik -

En analys av partiernas argumentation i nativitetsfrågan 1997-2003

Sara Thalberg

Sammanfattning

Från att tidigare ha haft bland de högsta födelsetalen i Europa sjönk i slutet av 1990-talet barnafödandet i Sverige till rekordlåga nivåer. Denna nedgång förde återigen upp frågor om barnafödande och familjepolitik på den politiska dagordningen och efter krisårens nedskärningar förefaller de politiska partierna nu vilja satsa på barnfamiljerna. I denna rapport analyserar och jämför jag de politiska partiernas engagemang i frågan. Anser man att de låga födelsetalen är ett problem och i sådant fall varför? Vilka orsaker anges i debatten och vilka åtgärder förespråkar man?

Min genomgång visar att det inte finns någon tydlig blockskillnad i hur man ser på födelsetalen, socialdemokraterna är det parti som mest explicit framställt det låga barnafödandet som ett problem men även krisdemokraterna har engagerat sig i frågan. Folkpartiet och moderaterna däremot verkar inte nämnvärt oroade av den demografiska utvecklingen. M Från att tidigare ha haft bland de högsta födelsetalen i Europa sjönk i slutet av 1990-talet barnafödandet i Sverige till rekordlåga nivåer. Mycket tyder på att det finns ett samband mellan synen på det låga barnafödandet och på arbetskraftsinvandring då de sistnämnda partierna är de mest positiva till arbetskraftsinvandring medan socialdemokraterna och kristdemokraterna är de mest negativa.

I fråga om orsaker och åtgärder finns dock en ganska markant skillnad mellan de politiska blocken. För socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet kopplas barnafödande i hög utsträckning till arbete, att födelsetalen har sjunkit förklarar man bl.a. med otrygga anställningar och nittiotalets lågkonjunktur. Frågan framställs även som en jämställdhetsfråga. Enligt de borgerliga partierna är det låga barnafödandet ett systemfel och en följd av den socialdemokratiska politiken. För att öka barnafödandet förespråkar dessa partier ökad valfrihet och mer tid för barnfamiljerna med hjälp av barnomsorgskonto och subventionerade hushållstjänster.

Abstract

Around 1990 Sweden had among the highest fertility rates in Europe. But fertility rates in Sweden reached unprecedented low levels in the end of the 1990s. This decline once again put birth rates and family policy on the political agenda and after years of cuts in expenditure the political parties now seem willing to invest once again in the family. In this paper I analyse and compare the political parties' intents and discourse around this issue. Is low fertility considered a political problem and if so why? What causes are indicated and what measures are advocated in the political discourse?

My analysis shows that there is no clear difference in stance between the left- and right-wing political blocs regarding fertility. The Social Democrats is the party that most explicitly has represented low fertility as a problem but also the Christian Democrats has taken an active part in the issue. The Liberal and Conservative parties on the other hand do not appear to worry much about the demographic development. Much of the discourse indicate that there is a connection between the attitude towards birth rates and labour force immigration, as the two last-mentioned parties are more in favour of labour force immigration while the Social Democrats and the Christian Democrats show the most negative attitude towards immigration.

Regarding causes and measures however there is a rather apparent divergence between the political blocs. For the Social Democrats, the Left Party and the Green Party childbearing is to a high extent connected to work force participation, the decline in fertility is largely explained by employment insecurity and the recession of the 1990s. The issue is also represented as a gender equality issue. For the right winged parties low fertility is mainly explained by the Social Democratic policies. To raise fertility these parties advocate increased freedom of choice and more time for families by means of allowances for parents who stay at home with the children and subsidised household services.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INTRODUKTION	2
DE POLITISKA PARTIerna	7
SOCIALDEMOKRATERNA	7
VÄNSTERPARTIET	17
MILJÖPARTIET DE GRÖNA.....	23
MODERATA SAMLINGSPARTIET.....	27
FOLKPARTIET LIBERALERNA	33
CENTERPARTIET	35
KRISTDEMOKRATERNA	39
SLUTDISKUSSION	46
MATERIAL	51

INTRODUKTION

Bakgrund

På 1990-talet föll barnafödandet till den lägsta nivån som någonsin uppmätts i Sverige. Det låga barnafödandet och den tilltagande arbetskraftsbristen har på senare år ökat intresset för demografiska förändringar, något som märks både i den politiska debatten och i antal utredningar. Dessa frågor diskuteras också flitigt i internationella sammanhang. Det låga barnafödandet är enligt många debattörer en av de största utmaningarna för Europa på 2000-talet och en av vår tids viktigaste framtidsfrågor. Att belysa och diskutera hur de olika politiska partierna hanterat detta problem är därför angeläget. Min avsikt här är att åskådliggöra i vilken omfattning de olika politiska partierna har engagerat sig i saken.

En snabb tillbakablick påminner om att det inte är första gången i Sveriges historia som barnafödandet hamnat på den politiska dagordningen. Om det är höga eller låga födelsetal man oroar sig för har däremot varierat genom tiderna. I slutet av 1800-talet var det den snabba folkökningen som vållade makthavarna bekymmer. När barnafödandet under 1930-talet minskade kraftigt förvandlades befolkningsfrågan istället till ett socialpolitiskt projekt. Målet var att samhället skulle inrättas så att medborgarna skulle hålla sig friska och bejaka sin fruktsamhet. Under 1930- och 1940-talet byggde man därför nya och större bostäder, införde barnbidrag, familjestöd, skolmåltider, hälsokontroller och sexualundervisning i skolorna.¹

I många icke-demokratiska länder har de *pro-natalistiska* idéerna varit betydligt starkare och delvis av en annan karaktär. Exempelvis präglades både Nazityskland, Francos Spanien och det fascistiska Italien av *pro-natalism*, en ideologi som förespråkar hög fertilitet för att stärka exempelvis nationen eller rasen. För att kvinnorna verkligen skulle kunna ägna sig åt barnafödande och barnavård förespråkade man även en traditionell arbetsfördelning mellan könen och försökte med alla medel stänga ute kvinnorna från arbetsmarknaden. I Tyskland fanns exempelvis en lag som förbjöd gifta kvinnor att yrkesarbeta. Vidare förbjöds abort och moderskapet glorifierades. Mot denna bakgrund är det förklarligt att politikernas inblandning i en sådan privat fråga som barnafödande är ett kontroversiellt ämne. Jämfört med många länder med ett sådant förflutet har det i Sverige inte varit lika tabubelagt för politiker att genom familjepolitiska åtgärder intervensera i den privata sfären. Det bör dock tilläggas att

¹ Ds 2001:57 *Barnafödandet i fokus. Från befolkningspolitik till ett barnvänligt samhälle.*

1930-talets befolkningsdebatt har kritiserats för att innehålla elitistiska drag.² Även steriliseringsdebatten som fördes på 1990-talet vittnar om att Sveriges förflutna på detta område är långt ifrån fläckfritt.³

En av de mest påtagliga förändringarna i den politiska diskursen kring barnafödande de senaste decennierna är kanske synen på kvinnan och hennes roll.⁴ Även om kvinnans roll som yrkesarbetande kom att stötts redan från slutet av 1930-talet var det enförsörjarmodellen⁵ som var den förhärskande och som familjepolitiken grundade sig på fram till 1960-talet. När födelsetalen i slutet av 1960-talet sjönk var det just könsrollernas förändring som var den dominerande förklaringen. 1970-talets familjepolitik kom därför att inriktas på att göra det möjligt för kvinnor (och så småningom även för män) att förena arbete och familj. Samma årtionde slog tvåförsörjarfamiljen igenom som norm, både i socialförsäkringssystemet och i samhället i övrigt.⁶ Barnomsorgen byggdes ut och moderskapspenningen ersattes med föräldraförsäkringen. Idag uppvisar svenska kvinnor en av de högsta förvärvsfrekvenserna i världen och förvärvsarbete ses av de flesta som en förutsättning för att kunna skaffa barn, vilket sannolikt har att göra med föräldraförsäkringens utformning. Man har också börjat tala om jämställdhet som en förutsättning för barnafödande och pappornas låga andel av den uttagna föräldraförsäkringen har vållat het debatt.⁷

Syfte

Mitt syfte med denna studie är att undersöka hur den politiska diskursen kring barnafödande ser ut i Sverige idag och huruvida de olika politiska partierna skiljer sig åt i dessa frågor. Mina frågeställningar är följande:

1. Anses födelsetalen vara ett samhällsproblem och i sådant fall varför?
2. Vilka tänkbara orsaker nämns till det låga barnafödandet?

² Se exempelvis Kälvemark, Ann-Sofie (Ohlander) (1980) *More Children of Better Quality? Aspects on Swedish Population Policy in the 1930's*, och Hirdman, Yvonne (1989) *Att lägga livet till rätta. Studier i svensk folkhemspolitik*.

³ Se exempelvis Tydén, Mattias (2002) *Från politik till praktik: de svenska steriliseringslagarna 1935-1975*.

⁴ Löfström, Åsa (2001) "Kvinnor, barn och politik", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3-4.

⁵ Begreppet enförsörjarmodellen syftar till den familjemodell som kännetecknas av en (manlig) familjeförsörjare och en hemmafru.

⁶ I utredningen *Familjestöd* från 1972 skriver man bl.a. "Det bästa ekonomiska stödet till en barnfamilj är att båda föräldrarna får möjlighet att förvärvsarbeta", vidare argumenterar man att endast tre situationer motiverar att en förälder stannar hemma: barnets födelse, barns sjukdom samt svårt handikappade barn. Söderlind, Ingrid (2002) "Barnen i SOU", s 87 ff i *Befolkning och välfärd. Perspektiv på framtidens välfärdspolitik*, (red) Malmberg, Bo och Sommestad, Lena.

⁷ Se exempelvis Oláh, Sz Livia (2001) *Gendering Family Dynamics: The Case of Sweden and Hungary*, Bekkengen. Lisbeth (2002) *Man får välja – om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*. Klinth, Roger (2002) *Göra pappa med barn. Den svenska pappapolitiken 1960-1995*.

3. Anser man att politikerna bör göra något för att höja födelsetalen, och i sådant fall vad?

Material

För att kunna bilda mig en uppfattning om hur den politiska diskursen kring barnafödande ser ut i Sverige idag kommer jag att använda mig av olika typer av skriftligt material från partierna; partiprogram, tal, propositioner, motioner, interpellationer, pressmeddelanden, debattinlägg, artiklar etc. Vilka kanaler partierna förfogar över är naturligtvis kopplat till partiets ställning. Eftersom socialdemokraterna sitter i regeringsställning är en stor del av materialet som härrör från dem pressmeddelanden och tal. Hos de andra partierna dyker frågan om barnafödandet främst upp i motioner till riksdagen.

Ett problem med att försöka fastställa ett politiskt partis ståndpunkt i en viss fråga är att det inom ett parti kan rymmas flera olika åsikter. I partiprogram och andra principprogram är det givetvis partiets officiella linje som framförs. När det gäller enskilda motioner till riksdagen håller partiernas ledning i regel ett öga på vilka motioner som framställs. Vanligtvis brukar flera ledamöter, ibland alla, från samma parti skriva under en motion. De mest betydelsefulla motionerna är partimotionerna som kännetecknas av att partiledaren står som första namn, följd av andra namn i partiet.⁸ I de fallen endast en ledamot har uttryckt en viss åsikt i en motion, en artikel eller ett tal kommer detta att framgå, likaså när det förefaller finnas olika uppfattningar inom ett parti. I allmänhet överensstämmer dock de enskilda ledamöternas åsikter med partiets. Tidsmässigt har jag valt att begränsa materialet till de senaste sex åren, dvs. 1997 och framåt.

En socialkonstruktivistisk ansats

Bakom alla politiska beslut döljer sig antaganden och föreställningar om människans natur och om samhällets beskaffenhet. Ibland är beslutsfattarna själva medvetna om dessa antaganden men inte alltid. Familjepolitik grundar sig bl.a. på antaganden om vem som är vårdgivare och vem som är familjeförsörjare och vad kvinnor och män bör, och är kapabla, att göra. Familjepolitik kan med andra ord medföra incitament till vissa typer av beteenden medan andra beteenden motverkas.⁹ Politikens inriktning sätter ramarna för människors beslut om, och strategier för, hur de skall leva sina liv och få vardagen att fungera. Även underlåtelser, som att staten *inte* tillhandahåller offentligt finansierad barnomsorg,

⁸ Larsson, Torbjörn (1994) *Det svenska statskicket*, s 133-134.

⁹ Lewis, Jane (1993) (red) *Women and Social Policies in Europe. Work, Family and the State.*, s 2.

abortkliniker eller lagstiftar om rätt till föräldraledighet etc. påverkar medborgarnas liv. Ett lands familjepolitik har sålunda stor betydelse för hur familjestrukturen kommer att se ut. Det kan handla om hur många barn man väljer att skaffa, huruvida man väljer att gifta sig eller inte, i vilken utsträckning kvinnor och män kommer att förvärvsarbeta och vem som kommer att ta hand om barn och utföra hushållsarbetet.¹⁰

För att kunna studera ett politiskt program, en politisk process, fråga eller händelse måste man välja ut en eller ett par aspekter att koncentrera sig på. Vilken av politikens sidor forskare har valt att betona har varierat genom tiderna. Många forskare menar att idéernas betydelse tidigare har försumrats. På senare år har åtskilliga forskare därför betonat idéernas betydelse, vilket andra menar har lett till en överbetoning åt det andra hållet och en alltför endimensionell syn på makt. De val man gör har onekligen betydelse för vad man kommer åt och vad man inte kommer åt.

Jag har här valt att göra en analys där min tyngdpunkt ligger på politikens innehåll och idémässiga dimension. Denna typ av analys brukar benämnas innehållslig idéanalys.¹¹ Min utgångspunkt är att idéer har stor betydelse för politikens utformning. En idé kan betraktas som en tankekonstruktion som utmärks av en viss kontinuitet. Det kan vara såväl en föreställning om verkligheten, som en värdering av en företeelse eller en föreställning om hur man bör handla.

I min analys använder jag mig av ett socialkonstruktivistiskt perspektiv där jag dekonstruerar och problematiserar den politiska diskursen för att undersöka hur ”problemet” (dvs. det låga barnafödandet) har konstruerats samt vilka underliggande värderingar och antaganden som ligger till grund för framställningen av problemet. Diskursen i detta sammanhang definieras som en uppsättning utsagor, talade eller skrivna, i ett bestämt socialt sammanhang. Till diskursen hör språk, begrepp och kategorier som används för att rama in en fråga. Diskursen har betydelse eftersom den styr vad vi uppfattar och hur vi kommer att se på detta.¹²

Statsvetaren Carol Lee Bacchi har formulerat en konstruktivistisk ansats som hon benämner ”*What’s the Problem? approach*”. Enligt denna ansats är policyproblem socialt konstruerade

¹⁰ Lewis, Jane (red) (1993) *Women and Social Policies in Europe. Work, Family and the State*. Se även Oláh, Sz Livia (2001) *Gendering Family Dynamics*.

¹¹ Bergström, Göran och Boréus Kristina (2000) *Textens mening och makt*, s 154.

¹² Bacchi, Carol Lee (1999) *Women Policy and Politics. The construction of policy problems*, s 1-13. Bergström, Göran och Boréus Kristina (2000) *Textens mening och makt*, s 17.

och inte någonting som existerar oberoende av våra föreställningar och normer. När man analyserar policybeslut bör man följaktligen fokusera på hur ”problemen” framställs snarare än på politiska beslut som färdiga lösningar. Studieobjektet är således problematiseringar snarare än problem.

Att se på målsättningen med en viss policy som existerande oberoende av sättet de talas om eller skildras i politiska debatter och propositioner är enligt Bacchi meningslöst. Alla beskrivningar av en fråga eller ett problem är en tolkning och tolkningar innefattar alltid bedömningar och val. Att tala om sociala förhållanden utan att göra en tolkning är omöjligt menar Bacchi. Eftersom flera olika tolkningar konkurrerar med varandra och den dominerande styr politikens inriktning är tolkningarna av politisk betydelse. Framställningen av ett problem strukturerar således den politiska debatten och begränsar eventuella handlingsmöjligheter. Att beskriva, eller inte beskriva, något som ett samhällsproblem kan få betydande konsekvenser. Att t.ex. beskriva rasism eller sexism som produkter av individuella fördomar erbjuder exempelvis få maktmedel att utmana strukturell diskriminering.

Vad som anses vara ett problem är med andra ord inte givet utan varierar i olika tidsepoker och kulturer och mellan olika individer inom en och samma kultur. Vad som är ett problem för någon kan vara till fördel för en annan person. När man definierar något som ett socialt problem framställs många gånger även det berörda subjektet som ett problem. Exempelvis framställs ofta kvinnor i jämställdhetsdebatten själva som ett problem, kvinnor väljer ”fel utbildning” och ”fel jobb” och får därför lägre lön och mindre makt.

Enligt ett konstruktivistiskt synsätt är det viktigt att reflektera över framställningen av både de som beskriver något som ett problem och de som inte vill tillskriva en fråga problemstatus. Enligt Bacchi är det inte tillräckligt att identifiera olika tolkningar av en viss fråga, man bör även värdera dessa. Det vill säga undersöka vilka antaganden dessa tolkningar vilar på, vilka implikationer för policyns subjekt/objekt en viss tolkning medför samt vilka följer olika problemframställningar får för den politiska dagordningen i ett vidare perspektiv. *What's the problem?* ansatsen öppnar på så sätt upp en rad frågor som sällan tas upp i policyanalyser. Den uppmuntrar till att uppmärksamma vilka frågor som *inte* finns på dagordning och till att reflektera över inbördes förhållanden mellan olika politikområden.¹³

¹³ Bacchi, Carol Lee (1999) *Women Policy and Politics. The construction of policy problems*, s 1-13.

Vilka är då nackdelarna med ett socialkonstruktivistiskt perspektiv? Konstruktivismens stora svaghet är densamma som relativismens, nämligen om verkligheten är en social konstruktion hur kan man då göra politiska ställningstaganden? Är uppenbara sociala problem bara en illusion? Ett relativistiskt synsätt riskerar med andra ord att underminera den politiska aktivismens legitimitet. Bacchi kommer runt detta problem genom att göra gällande att det inte är de *sociala* problemen som är konstruerade utan *policyproblemen*. Hennes angreppssätt skiljer sig därmed något från andra socialkonstruktivistiska teorier.¹⁴

DE POLITISKA PARTIERNA

Frågor om befolkningsutveckling och barnafödande ställer grundläggande samhällsfrågor på sin spets vilket gör det intressant att gå in i den politiska debatten på djupet och undersöka vad som skiljer respektive förenar partierna i denna fråga. I fråga om mängden material på området skiljer sig partierna åt väsentligt. Detta har naturligtvis att göra med att partiernas storlek och resurser skiljer sig åt men ger också en fingervisning om hur pass prioriterad frågan är för partiet, vilket i sin tur har att göra med huruvida man anser att det låga barnafödandet är ett (samhälls)problem eller inte.

Jag redovisar nedan varje parti för sig och redogör för om partierna anser att det låga barnafödandet är ett problem och i så fall varför, vilka orsaker till det låga barnafödandet man nämner och vilka åtgärder partierna förespråkar. Mellan de orsaker och åtgärder som nämns finns, eller åtminstone borde finnas, en koppling vilket medför att upprepningar i vissa fall blir oundvikliga. Genom att försöka renodla avsnitten i så hög grad som möjligt har jag dock försökt att begränsa antalet upprepningar.

SOCIALDEMOKRATERNA

Den demografiska utvecklingen – ett problem?

Att det låga barnafödandet anses vara ett samhällsproblem och att ett ökat barnafödande är ett uttalat politiskt mål för socialdemokraterna råder ingen tvekan om. I en artikel i Vestmanlands läns tidning skriver dåvarande vice statminister Lena Hjelm-Wallén att ”Det föds för få barn i

¹⁴ Bacchi, Carol Lee (1999) *Women Policy and Politics. The construction of policy problems*, s 49.

Sverige och runt om i världen” [...] ”Det är angeläget att vända denna trend och få fler unga människor att vilja sätta barn till världen”.¹⁵ De låga födelsetalen är något som socialdemokraterna ”ser allvarligt på”.¹⁶ Statsminister Göran Persson går till och med så långt att han till Aftonbladet säger att det låga barnafödandet är vårt största samhällsproblem.¹⁷ ”[B]arn behövs – annars är det inte mycket till samhälle vi har kvar” menar Mona Sahlin.¹⁸

Vice statsminister och jämställdhetsminister Margareta Winberg är emellertid medveten om det problematiska i att påpeka att det föds för få barn. I ett pressmeddelande skriver hon att frågan är motsägelsefull eftersom samtidigt som hon naturligtvis gärna vill leva i ett samhälle med många barn så tar hon avstånd från tanken att staten ska bestämma hur många barn varje kvinna ska föda. Att det finns människor som inte vill skaffa barn är ett beslut som måste respekteras. Att föda barn kan aldrig vara en samhällelig plikt understryker Winberg och påpekar att valet att skaffa barn alltid – i sista hand – måste vara kvinnans eget. Att få barn är dock ingen rättighet, däremot har alla barn rätt till föräldrar, skriver Winberg.¹⁹

Winberg problematiserar även påståendet att det föds för få barn och frågar sig: ”För få i förhållande till vad?”. Hon besvarar sedan frågan själv med att om inte kvinnor föder ett visst antal barn så minskar landets befolkning. Winberg skriver vidare att ordet befolkningspolitik ”för tanken till diktatoriska ledare som krävt av sitt lands kvinnor att de ska föda ett visst antal barn” och att en statlig befolkningspolitik vore odemokratiskt. Hon antar sedan ett globalt perspektiv och skriver att världen inte lider någon brist på barn och att det trots allt föds fler barn än vad jorden med det nuvarande politiska systemet kan hålla vid liv.²⁰

Huruvida Winberg anser att lösningen på det låga barnafödandet i Sverige består i ökad invandring från länder med högre födelsetal framgår dock inte. Riksdagsledamoten Margareta Sandgren skriver i en motion till riksdagen att arbetskraftsinvandring knappast kan vara en lösning då hela västvärlden har samma problem.²¹ Inte heller Göran Persson förespråkar ökad invandring som en förstahandslösning, enligt statsministern skulle detta enbart innebära att problemet kvarstår men med en fördröjd verkan.²² På socialdemokraternas hemsida framhåller

¹⁵ Artikel om ”Barnen i centrum” av Lena Hjelm-Wallén, *Vestmanlands läns tidning*, 00-12-11

¹⁶ Tal av Ingela Thalén vid LO:s konferens om familjepolitik, 01-03-13

¹⁷ ”Låga barnafödandet vårt största samhällsproblem”, Maths Nilsson, *Aftonbladet*, 00-11-09

¹⁸ Svar av Mona Sahlin på interpellation 2001/02:90 ”om diskriminering av kvinnor vid barnafödande”, 16 §

¹⁹ Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 29”, 01-07-21

²⁰ Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 29”, 01-07-21

²¹ Motion till riksdagen 2001/02:Ub505 av Margareta Sandgren.

²² ”Låga barnafödandet vårt största samhällsproblem”, Maths Nilsson, *Aftonbladet*, 00-11-09.

man att man visserligen anser att ökad invandring kan vara positivt men att man inte kommer att acceptera en ökad arbetskraftsinvandring om det sker till priset av en urholkad arbetsrätt, ökade löneklyftor och försämrade rättigheter på arbetsmarknaden.²³

I flera sammanhang uttalar sig socialdemokraterna om demografins betydelse för välfärdspolitiken och den ekonomiska tillväxten. Om den demografiska utvecklingen fortsätter är välfärden hotad menar Persson och betonar att en framtida arbetskraftsbrist slår sönder ekonomin om inget görs.²⁴ Socialdemokraterna framhåller att generationer är beroende av varandra och att den kommande äldre generationen är beroende av barn för att välfärden ska säkras. Den socialdemokratiska välfärdsmodellen är starkt beroende av befolkningens hälsa och ålderssammansättning, skriver statsrådet Lena Sommestad. Den befolkningsbaserade välfärdspolitiken som socialdemokraterna bedriver skapades under 1930-talets ”kris i befolkningsfrågan”. Denna politik bygger på en fördelning av samhällets resurser mellan klasser och generationer skriver Sommestad vidare och fastslår att: ”[L]ångsiktig ekonomisk tillväxt kräver stora insatser i form av barnafödande, omsorg, vård, utbildning och uppfostran”. Sommestad kritiserar den nyliberala politiken som enligt henne ser offentliga välfärdsinvesteringar som en samhällsekonomisk belastning.²⁵ Enligt Ingela Thalén pekar den demografiska utvecklingen mot att allt fler måste arbeta allt längre för att i framtiden kunna täcka de gemensamma behoven.²⁶

Orsaker till det låga barnafödandet

Socialdemokraterna anger i debatten flera olika skäl till varför det föds så få barn. Det låga barnafödandet ser socialdemokraterna som ett bevis för att det råder en orättvisa mellan de som väljer att skaffa barn och de som inte gör det. Att skaffa barn innebär idag en alltför riskfylld investering, menar Ingela Thalén.²⁷ Samtidigt berömmar socialdemokraterna sin egen ekonomiska politik med satsningar på barn och ungdomar som bidragit till att Sverige av OECD har utsetts till världens barnvänligaste land.²⁸ I regeringsförklaringen år 2000 gjorde Göran Persson gällande att Sverige är, och ska fortsätta att vara, världens barnvänligaste land.²⁹

²³ ”EU och migration”, <http://www.socialdemokraterna.se>, 03-09-12.

²⁴ ”Låga barnafödandet vårt största samhällsproblem”, Maths Nilsson, *Aftonbladet*, 00-11-09.

²⁵ Artikel av Lena Sommestad, ”Ekonomisk trygghet för familjer och barn”, debattsidan *Upsala Nya Tidning*, 02-05-28.

²⁶ Artikel av Ingela Thalén ”Att stressa sig in i väggen”, *Tiden* nr 2, 01-05-17.

²⁷ Tal av Ingela Thalén vid LO:s konferens om familjepolitik, 01-03-13.

²⁸ Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 13”, 01-03-30.

²⁹ Tal av Göran Persson, regeringsförklaringen, 00-09-19.

En viktig förutsättning för att unga människor ska vilja bilda familj är enligt socialdemokraterna trygghet inför framtiden, detta innefattar både en någorlunda säker inkomst och en bra bostad. Att många unga människor tvekar eller skjuter upp barnafödandet har att göra med bostadsbristen och den osäkra arbetsmarknaden. Ingen ska behöva avstå från att skaffa barn av sådana skäl, menar socialdemokraterna. ”För att fler ska bilda familj krävs ett tryggare Sverige och bättre villkor för barnfamiljerna så att både mammor och pappor får möjlighet att tillbringa mer tid med barnen” skriver man på hemsidan.³⁰ Socialdemokraterna framhåller att småbarnsföräldrar befinner sig i en svår situation, klämda mellan arbetets krav och barnens behov, vilket har en negativ effekt på barnafödandet.³¹

Frågan om barnafödande framställs även som en jämställdhetsfråga. Jämställdhetsminister Margareta Winberg skriver tillsammans med TCO:s ordförande Sture Nordh i en debattartikel i Dagens Nyheter att förenandet av arbetsliv och familj är extra svårt för kvinnor. Med utgångspunkt i en Sifoundersökning drar de slutsatsen att nära hälften av alla barnfamiljer i hög grad har en traditionell arbetsfördelning mellan könen där mamman står för barnomsorgen och pappan för försörjningen. Man konstaterar även att kvinnorna det senaste århundradet på bred front har erövat arbetslivet medan männen inte har ökat sitt engagemang i hemmet i samma utsträckning. Eftersom unga kvinnor idag inte vill välja mellan karriär och familj så bidrar detta sannolikt till det låga barnafödandet skriver de.³²

Även arbetslivets hårdnande villkor och det ökade tempot i arbetslivet nämns som viktiga orsaker till det låga barnafödandet. I ett tal på en konferens anordnad av Barnombudsmannen hänvisar Ingela Thalén till Ds rapporten *Barnafödandet i fokus* och dess slutsats att det finns oroväckande tecken på att gravida kvinnor och unga mödrar möter problem på arbetsmarknaden. Antalet anmälningar till Jämo om misstänkt diskriminering i samband med graviditet har ökat på senare år, skriver Winberg i en artikel i Sydsvenska dagbladet. Många unga kvinnor, sällan män, tillfrågas på anställningsintervjun om de tänker skaffa barn och kan även tvingas att lova att inte skaffa barn, s.k. babykontrakt, för att få det jobb de söker. Gravida sägs upp eller omplaceras och såväl unga kvinnor som unga män, vittnar om att de gått miste om en befordran eller en löneförhöjning på grund av föräldraskapet. Enligt

³⁰ <http://www.socialdemokraterna.se/familjepolitik>, 03-05-08.

³¹ Tal av Ingela Thalén vid forskarseminarium i Umeå, 00-01-19. Motion till riksdagen 2002/03:A304 av Lars U Granberg och Birgitta Ahlqvist.

³² Debattartikel av Margareta Winberg och Sture Nordh ”Barn missgynnar kvinnans karriär”, *Dagens Nyheter*, 01-03-07.

Winberg är det dock framförallt unga kvinnor och mödrar som diskrimineras på arbetsmarknaden, ”män får snarare en skjuts i karriären och mer i plånboken när de skaffar barn”, skriver hon.³³

Unga kvinnors utsatthet på arbetsmarknaden har enligt socialdemokraterna i hög grad att göra med arbetsgivarnas negativa syn på barnafödande. Att barn är en belastning för kvinnor på arbetsmarknaden visar att vi inte har ett barnvänligt samhälle, menar Thalén. Unga människor vill ha fasta jobb innan de skaffar barn men hänvisas till korta anställningar som vikariat, prov- och projektanställningar. Mikael Damberg, dåvarande SSU-ordförande, påpekar tillsammans med andra socialdemokrater i en motion till riksdagen att antalet tidsbegränsade anställningar bland unga människor mellan 20-24 år har nära på fördubblats sedan 1990 och att visstidsanställningar slår hårdast mot unga kvinnor. Vidare hänvisar han till statistik som visar att de med tidsbegränsade anställningar är mindre benägna att bilda familj. ”Det är uppenbart att dagens låga barnafödande har en stark koppling till att många yngre saknar fast anställning och därmed ekonomisk trygghet”, skriver Damberg m.fl.³⁴

Nittioalets lågkonjunktur och ekonomiska kris och de, enligt socialdemokraterna, nödvändiga besparingsåtgärderna anges också som viktiga orsaker till det låga barnafödandet.³⁵ Minskningarna av familjestöden och höjda skatter i kombination med den låga sysselsättningen gjorde att barnfamiljerna drabbades hårt av nedskärningarna. I modern tid har det aldrig varit så stora skillnader mellan olika utbildningsgrupper som idag, framför allt lågutbildade kvinnor avstår från att föda barn framhåller socialförsäkringsminister Ingela Thalén och refererar till kommittén för välfärdsbokslutets rapport om att barnafödande har blivit en resursfråga. Att föda barn ses sålunda inte som en ”alternativ karriär” i Sverige, menar Thalén.³⁶

Ett annat skäl till det låga barnafödandet som Lena Hjelm-Wallén nämner är att unga människor skjuter upp familjebildandet, vilket i sin tur är ett resultat av osäkra anställningar,

³³ Anförande av Ingela Thalén vid BO:s nationella myndighetskonferens ”Framtidsperspektiv med barnkonventionen som utgångspunkt”, 01-12-06. Artikel av Margareta Winberg ”Gör arbetslivet barnvänligt”, *Sydsvenska dagbladet*, 03-05-07 och ”Föräldralediga måste få bättre stöd”, *Dagens Nyheter*, 01-11-19. Motion till riksdagen 2002/03:A304, Lars U Granberg och Birgitta Ahlqvist.

³⁴ Anförande av Ingela Thalén vid BO:s nationella myndighetskonferens ”Framtidsperspektiv med barnkonventionen som utgångspunkt”. Artikel av Margareta Winberg ”Föräldralediga måste få bättre stöd”, *Dagens Nyheter*, 01-11-19. Motion till riksdagen 2002/03:A359 av Mikael Damberg m.fl.

³⁵ Artikel om ”Barnen i centrum” av Lena Hjelm-Wallén, 01-11-21

³⁶ Tal av Ingela Thalén vid forskarseminarium i Umeå, 00-01-19. Tal av Ingela Thalén vid LO:s konferens om familjepolitik, 01-03-13.

ökade utbildningskrav och att allt fler studerar allt längre.³⁷ Ingela Thalén framhåller att svårigheten att kombinera studier med barn gör att många unga människor skjuter upp barnafödandet.³⁸ Att studier är en förklaring till det minskade barnafödandet styrks av statistik som visar att de som får barn vid hög ålder framförallt är storstadsbor med hög utbildningsnivå, skriver riksdagsledamöterna Lars U Granberg och Birgitta Ahlqvist i en motion till riksdagen.³⁹

Åtgärder

Att skapa ett samhälle där kvinnor och män, utan pekpinnar och socialt tryck, kan välja det antal barn de själva önskar är en viktig uppgift för politikerna, menar Winberg. Faktorer som arbete, ekonomi, barnomsorg, skola och rätt till ledighet ska inte avgöra hur många barn man vill ha. Samhällets uppgift är att medverka till ”en miljö och en atmosfär som ger förutsättningar för ett verkligt val – att ha barn eller att inte ha barn”. Winberg går till och med så långt att hon menar att det är samhällets *plikt* att stödja den som vill leva med barn.⁴⁰ Samhället har även ett ansvar att stödja de som är ofrivilligt barnlösa, menar Winberg. Detta stöd kan vara både ekonomiskt stöd till adoption och sjukvårdsinsatser.⁴¹

Socialdemokraterna talar mycket om att *skapa förutsättningar* för att unga människor ska kunna skaffa barn.⁴² I stället för en utpräglad statlig befolkningspolitik behövs en bra, modern jämställd och flexibel familjepolitik.⁴³ Andra viktiga åtgärder som socialdemokraterna förespråkar för att höja barnafödandet är en uthållig ekonomisk politik, ett ökat bostadsbyggande av framförallt billiga hyresrätter, insatser för att öka sysselsättningen, samt en konsekvent och allomfattande välfärdspolitik för ett jämlikt, tryggt, barnvänligt och jämställt samhälle.⁴⁴

För att unga människor ska känna sig trygga och ta det ansvar som barn innebär krävs enligt socialdemokraterna att den generella utformningen av socialförsäkringssystemet fungerar väl. De historiskt låga födelsetalen motiverar en förstärkning av familjepolitiken, konstaterade

³⁷ Artikel om ”Barnen i centrum” av Lena Hjelm-Wallén, *Vestmanlands läns tidning*, 00-12-11.

³⁸ Tal av Ingela Thalén vid forskarseminarium i Umeå, 00-01-19.

³⁹ Motion till riksdagen 2002/03:A304 av Lars U Granberg och Birgitta Ahlqvist.

⁴⁰ Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 29”, 01-07-21.

⁴¹ Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 29”, 01-07-21.

⁴² Artikel av Ingela Thalén ”Att stressa sig in i väggen”, *Tiden* nr 2, 01-05-17.

⁴³ Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 29”, 01-07-21. Tal av Göran Persson, regeringsförklaringen, 00-09-19.

⁴⁴ Tal av Ingela Thalén vid forskarseminarium i Umeå, 00-01-19. Artikel av Margareta Winberg ”Grattis familjen”, 00-04-08.

Göran Persson i millenniets första regeringsförklaring.⁴⁵ Socialdemokraterna har de senaste åren också (tillsammans med vänsterpartiet och miljöpartiet, min anm.) vidtagit flera åtgärder för att stimulera till ett ökat barnafödande och ett barnvänligt samhälle.⁴⁶ Exempelvis höjdes barnbidraget januari 2001 med 1200 kronor till 11 400 per barn och år. Även flerbarnstilläggen höjdes och bidrag till kostnader för internationella adoptioner höjdes från 24 000 till 40 000 kronor.⁴⁷ I januari 2002 infördes maxtaxa för förskoleverksamhet och skolbarnomsorg, föräldrapenningen förlängdes med 30 dagar, samtidigt som ytterligare en månad reserverades för vardera mamman och pappan. Vidare höjdes garantinivån från 60 kronor till 120 kronor per dag. År 2003 höjdes grundnivån till 150 kronor per dag och 2004 ska den höjas till 180 kronor per dag. Om inte dessa förslag leder till ett ökat barnafödande kan ytterligare reformer bli aktuella, enligt Persson.⁴⁸

Att skapa en arbetsmarknad där människor vill och vågar skaffa barn är en viktig uppgift, menar Mona Sahlin.⁴⁹ När det gäller hinder för föräldraskapet på arbetsmarknaden hjälper dock inte familjepolitiska åtgärder. Systemet med tidsbegränsade anställningar måste ses över och antalet osäkra anställningar begränsas, menar socialdemokraterna. Vidare behövs det fler fasta anställningar inom yrken som skola, vård och omsorg. Att granska föräldraledighetslagen och anställningsskyddet för föräldralediga är också nödvändigt anser socialdemokraterna. Personer som har varit föräldralediga måste få en starkare rätt till återanställning och arbetsgivare förbjudas att ställa frågor rörande planerade graviditeter, skriver Damberg m.fl. i en motion till riksdagen. Thalén nämner opinionsbildning som en strategi för att göra arbetsgivare mer förstående.⁵⁰ Winberg menar att det även krävs en attitydförändring i samhället i allmänhet, ”till graviditet, barnafödande och föräldraskap som något i grunden positivt, utvecklande och värdefullt i arbetslivet”.⁵¹

Socialminister Lars Enqvist föreslår i en debattartikel att samhället för att hantera den demografiska utmaningen bör sträva efter ett *flexibelt livslopp* där arbete, utbildning och fritid

⁴⁵ Tal av Göran Persson, regeringsförklaringen, 00-09-19.

⁴⁶ Artikel om ”Barnen i centrum” av Lena Hjelm-Wallén, 01-11-21.

⁴⁷ Det bör dock nämnas att socialdemokraterna under 1990-talet skurit kraftigt i stödet till barnfamiljerna, exempelvis sänktes barnbidraget vid två tillfällen, även flerbarnstillägget sänktes (och avskaffades helt för nytillkommande barn) och barntillägget i studiestödet avskaffades.

⁴⁸ ”Låga barnafödandet vårt största samhällsproblem”, Maths Nilsson, *Aftonbladet*, 00-11-09.

⁴⁹ Debatt i riksdagen, anf. 22, 24, 26 Mona Sahlin, Snabbprotokoll 2001/02:51, 02-01-15.

⁵⁰ Anförande av Ingela Thalén vid BO:s nationella myndighetskonferens ”Framtidsperspektiv med barnkonventionen som utgångspunkt”, 01-12-06. Tal av Ingela Thalén vid LO:s konferens om familjepolitik, 01-03-13, Motion till riksdagen 2002/03:A359 av Mikael Damberg m.fl. 2001/02:A346 av Carina Adolfsson Elgestam m.fl.

⁵¹ Artikel av Margareta Winberg ”Gör arbetslivet barntillåtet”, *Sydsvenska dagbladet*, 03-05-07.

varvas under hela ens liv. Detta skulle innebära att människor skulle få ägna mer tid åt sina barn i 30- och 40-årsåldern och få större möjligheter till vidareutbildning och karriär senare i livet.⁵² Socialdemokraterna betonar att lösningen består i att erbjuda möjlighet till både utbildning, arbete och barn.⁵³ ”Ingen ska behöva välja mellan barn och arbete” skriver Mikael Damberg m.fl. i en motion till riksdagen.⁵⁴

Att göra det möjligt för både kvinnor och män att kombinera familj och arbete handlar naturligtvis inte bara om barnafödande utan är, kanske främst, en jämställdhetsfråga för socialdemokraterna. Att jämställdhet i sin tur är positivt för barnafödandet påpekar Margareta Winberg vid ett flertal tillfällen.⁵⁵ I proposition 2002/03:1 refererar socialdemokraterna till slutsatsen i rapporten *Barnafödandet i fokus*, att jämställdhet, både i parförhållandet och i samhället i övrigt, är en förutsättning för att män och kvinnor ska skaffa de antal barn de vill ha. Vidare hänvisar man till forskning som visar att andrabarnsfruktsamheten är högre och separationsbenägenheten lägre i familjer där pappan tar ut föräldraledighet.⁵⁶ Winberg tolkar detta som att jämställdhet är vägen både till ett ökat barnafödande och till starkare familjer. Hon passar även på att utdela en känga till kristdemokraterna och undrar när de kommer att förstå detta, enligt henne, självklara samband.⁵⁷

Utöver jämställdhet förespråkar socialdemokraterna kortare arbetstider, ett ökat inflytande över den egna arbetstiden, en utbyggd och flexibel föräldraförsäkring, höjda barnbidrag, hög kvalitet i skola och barnomsorg, allmän förskola och maxtaxa i barnomsorgen för att underlätta förenandet av familj och arbetsliv.⁵⁸ Maxtaxan är, enligt Winberg, ett första steg mot en allmän avgiftsfri förskola. Syftet är framförallt att deltidsarbetande kvinnor ska kunna öka sin arbetstid utan att barnomsorgsavgifterna ökar i samma takt som lönen.⁵⁹

Enligt Thalén skulle en hög sysselsättning, bland framförallt unga kvinnor, bidra till ett ökat barnafödande. Dessutom krävs enligt socialdemokraterna en ökad förvärvsfrekvens bland

⁵² Debattartikel av Lars Engqvist i samarbete med Claes-Bertil Ytterberg ”Äldre behövs i arbetslivet”, *Göteborgsposten*, 02-04-05.

⁵³ Tal av Ingela Thalén vid LO:s konferens om familjepolitik, 01-03-13.

⁵⁴ Motion till riksdagen 2002/03:A359 av Mikael Damberg m.fl.

⁵⁵ Se exempelvis Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 4”, 01-01-26. Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 3”, 02-01-18.

⁵⁶ (Forskningen Winberg hänvisar till är Livia Sz Oláhs doktorsavhandling (2001) *Gendering Family Dynamics: The Case of Sweden and Hungary*, min anm).

⁵⁷ ”Ekonomisk trygghet för familjer och barn”, Prop. 2002/03:1. Pressmeddelande av Margareta Winberg ”Kvinnor driver jämställdheten framåt – men vad gör männen? Veckobrev v 21, 02-05-24.

⁵⁸ Artikel om ”Barnen i centrum” av Lena Hjelm-Wallén, *Vestmanlands läns tidning*, 00-12-11.

⁵⁹ Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 13”, 01-03-30.

både kvinnor och män för att hantera den demografiska utmaningen. Jämställdheten måste därför genomsyra både socialförsäkringssystemet och den ekonomiska politiken i övrigt.⁶⁰ Målet, att ge fler kvinnor chansen att arbeta och få unga familjer att vilja skaffa barn, går hand i hand, menar Thalén. På detta område är Sverige ett föregångsland framhåller hon.⁶¹

Ojämställdheten när det gäller arbetsfördelningen mellan könen visar likafullt att familjepolitiken är i behov av förändring, skriver Winberg och Nordh. Föräldraförsäkringen är en viktig del i den socialdemokratiska familjepolitiken. Försäkringen behöver förändras så att den blir mer flexibel, så att föräldrarna i högre grad kan anpassa föräldraledigheten efter sina egna behov, vilket skulle underlätta förenandet av arbete och familj. En mer flexibel föräldraförsäkring skulle på liknande sätt ge incitament till ökat barnafödande, tror socialdemokraterna.⁶² Försäkringen behöver även förlängas med fler pappamånader, menar Winberg och Nordh.⁶³ Syftet med förslaget om höjt inkomsttak i föräldraförsäkringen och införandet av ytterligare en ”pappamånad” i januari 2002 var att öka männens uttag av föräldraförsäkringen och öka jämställdheten i samhället. Fler män måste ta sitt ansvar för familjen, framhåller Thalén.⁶⁴

Socialdemokraterna förespråkar emellertid inte enbart ekonomiska incitament för att få män att bli mer delaktiga i familjelivet utan även utbildningsverksamhet och andra åtgärder som syftar till attitydförändringar. Exempelvis skriver Winberg att barnmorskor, som är viktiga opinionsbildare på området, borde arbeta för detta genom att i sina föräldrautbildningar påpeka att både mamman och pappan blir föräldrar.⁶⁵ ”[G]enom att använda föräldraförsäkringen på rätt sätt kan faktiskt alla bli vinnare!”, skriver Winberg. Rätt sätt, enligt Winberg, är en helt delad föräldraförsäkring.⁶⁶

Socialdemokraterna har initierat ett flertal utredningar om framtidens demografiska utmaningar och om villkoren för familjebildning, däribland arbetsgruppen som resulterade i

⁶⁰ Tal av Ingela Thalén vid LO:s konferens om familjepolitik, 01-03-13. Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 13”, 01-03-30.

⁶¹ Tal av Ingela Thalén vid forskarseminarium i Umeå, 00-01-19. Tal av Ingela Thalén vid LO:s konferens om familjepolitik, 01-03-13.

⁶² Motion till riksdagen 2002/03:Sf349, Agneta Lundberg och Susanne Eberstein.

⁶³ Debattartikel av Margareta Winberg och Sture Nordh ”Barn missgynnar kvinnans karriär”, *Dagens Nyheter*, 01-03-07.

⁶⁴ Tal av Ingela Thalén vid LO:s konferens om familjepolitik, 01-03-13.

⁶⁵ Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 43”, 01-10-26. Artikel av Margareta Winberg ”Grattis familjen”, 00-04-08.

⁶⁶ Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 3”, 02-01-18, Artikel av Margareta Winberg ”Vi vill stärka jämställdheten i skolan”, *Piteå-tidningen*, 02-09-24.

rapporten *Barnafödandet i fokus*. Arbetsgruppens uppdrag var att systematisera befintliga fakta och kunskaper om de faktorer som påverkar barnafödandet och identifiera faktorer som är viktiga för unga människors beslut att skaffa barn eller inte.⁶⁷ Margareta Winberg har även föreslagit en kartläggning av hur studiestödssystemet och andra försäkringssystem samverkar, för att göra det möjligt att kombinera studier och barnafödande.⁶⁸

Vidare anser socialdemokraterna att ett samarbete på Europainivå är nödvändigt för att hantera den demografiska utmaningen. Under Sveriges ordförandeskap i EU lyfte den socialdemokratiska regeringen därför fram de demografiska frågorna. Vid mötet om socialförsäkringar och jämställdhet i Norrköping fanns, enligt Ingela Thalén, en bred uppslutning bland de europeiska ministrarna kring de ”klassiska svenska idéerna”; socialförsäkringar baserade på individualiserade rättigheter, möjlighet att kombinera förvärvsarbete och familjeliv, samt en väl utbyggd föräldraförsäkring och en barnomsorg som alla har råd med.⁶⁹

Slutsatser

För socialdemokraterna är de låga födelsetalen ett allvarligt samhällsproblem och ett hot mot välfärdsstaten. Tunga namn inom partiet har engagerat sig i frågan, däribland Göran Persson och ett flertal ministrar; framför allt Margareta Winberg och Ingela Thalén. Winberg skiljer sig från övriga socialdemokrater genom att problematisera påståendet att det föds för få barn. Även hennes resonemang i frågan leder dock fram till slutsatsen att om det föds för få barn så minskar landets befolkning varför ett ökat barnafödande är önskvärt.

Att socialdemokraterna anser att staten tillsammans med arbetsgivarna har ett stort ansvar när det gäller att skapa ett samhälle där man underlättar familjebildning är tydligt. I enlighet med den socialdemokratiska traditionen av social ingenjörskonst räds partiet heller inte uttalanden som att barnafödandet måste höjas för att säkra välfärdsstaten och den ekonomiska tillväxten eller för att ha åsikter om hur föräldraförsäkringen och hushållsarbete ska delas mellan föräldrarna.

Frågan om barnafödande är hos socialdemokraterna starkt kopplat till arbete, att ha en trygg anställning och att kunna förena förvärvsarbete med familjeliv. Även ökad jämställdhet i

⁶⁷ Ds 2001:57 Barnafödandet i fokus. Från befolkningspolitik till ett barnvänligt samhälle.

⁶⁸ Artikel av Margareta Winberg ”Vi vill stärka jämställdheten i skolan”, *Piteå-tidningen*, 02-09-24.

⁶⁹ Tal av Ingela Thalén, Sunne, 01-08-24.

familjen och bättre möjligheter att förena familjeliv och förvärvsarbete nämns som medel för att höja födelsetalen. Många av de åtgärder som socialdemokraterna förespråkar kräver politiskt handlande i form av bl.a. skärpt lagstiftning och ökat ekonomiskt stöd till barnfamiljer, andra handlar om att skapa debatt som kan leda till attitydförändringar hos alla, i synnerhet hos arbetsgivarna.

På flera ställen pekars den ekonomiska krisen på 1990-talet ut som en orsak till det låga barnafödandet. Att födelsetalen kommer att gå upp igen när konjunkturen vänder och fler känner framtidstro verkar vara en utbredd föreställning. Detta synsätt implicerar mer allomfattande insatser, som åtgärder för att höja sysselsättningen, skapa trygghet och att satsa på det generella välfärdssystemet.

VÄNSTERPARTIET

Den demografiska utvecklingen – ett problem?

Att det föds få barn är inte negativt i sig, utan är ett problem först när det står i motsats till den enskildes vilja, skriver Gudrun Schyman tillsammans med andra vänsterpartister i en motion till riksdagen. Man hänvisar sedan till undersökningar som visar att de flesta unga män och kvinnor har en positiv inställning till att skaffa barn men trots detta tvekar inför att ta steget och bli föräldrar. Följaktligen är det låga barnafödandet enligt Schyman ett problem.⁷⁰

I en partimotion från 1998/99 skriver man emellertid att det låga barnafödandet inte bara är ett problem för de unga människor som inte vågar skaffa barn och satsa på framtiden lika mycket som sin föräldrageneration, utan är också ett stort samhällsproblem. Kvinnor i Sverige föder idag färre barn än någonsin tidigare, under 1990-talet minskade barnafödandet kraftigt och 1997 var dödstalen högre än födelsetalen påpekar man. Det låga barnafödandet innebär en nära förestående demografisk kris och en tickande fattigdomsbomb då allt färre måste försörja allt fler. Eftersom det nya pensionssystemet är uppbyggt så att pensionerna är kopplade till tillväxten i samhällsekonomin så innebär en minskad befolkning en minskad tillväxt som i sin tur medför lägre pensioner.⁷¹ De alarmerande låga födelsetalen borde tolkas som ett kristecken och ett samhällsproblem och leda till en omfattande debatt om, och kartläggning

⁷⁰ Motion till riksdagen 2001/02:v445 av Gudrun Schyman m.fl.

⁷¹ Detta är delvis en missuppfattning från vänsterpartiets sida, i det nya pensionssystemet är pensionen kopplad till den genomsnittliga löneutvecklingen och inte direkt till tillväxten.

av, orsaker, konsekvenser och åtgärder, inte den totala tystnad vi nu upplever, menar motionärerna.⁷²

Tre år senare, i en annan motion till riksdagen, skriver Tasso Stafilidis m.fl. ”Att svenska kvinnor föder för få barn och att välfärden hotas om inte svenska kvinnor föder fler barn, har vi hört till leda. Vi har också fått höra att välfärden endast går att rädda om det är de svenska kvinnorna som ska föda dessa barn.” Enligt motionsförfattarna är en kraftigt ökad barnkull inte heller önskvärd i dagsläget utan skulle tvärtom innebära en alltför stor ansträngning för de offentliga finanserna då pensioneringarna av den stora generationen 40-talister kommer att infalla om några år.⁷³

Schyman m.fl. understryker i en motion till riksdagen att det är viktigt att poängtera att barn inte är en ekonomisk fråga som innebär lättnader i statsbudgeten för uteblivna transfereringar om de inte föds. Inte heller ska de betraktas som en förutsättning för att framtida pensioner ska utbetalas. Barn har ett egenvärde och får inte betraktas som enskilda vuxnas egendom och ansvar utan är alla vuxnas och samhällets ansvar. Eftersom vi lever i ett välfärdssamhälle behövs inte heller barn för att ta hand om sina åldrande föräldrar. Brist på arbetskraft kan istället lösas genom arbetskraftsinvandring och genom att bättre tillvarata den arbetskraft som redan finns i Sverige, menar man. En eventuell arbetskraftsinvandring får dock inte innebära att man utsätter fattiga länder för ”brain-drain” eller ett gästarbetarsystem där man utnyttjar utländsk arbetskraft, påpekar man.⁷⁴

Orsaker till det låga barnafödandet

Att svenska kvinnor idag föder så få barn har att göra med den höga arbetslösheten och hushållens försämrade ekonomi skriver Schyman m.fl. i en motion till riksdagen. Barnfamiljerna tillhör den grupp som förlorat mest på nittioalets nedskärningar av den offentliga sektorn och ensamstående mammor med barn är särskilt utsatta. Schyman hänvisar vidare till undersökningar gjorda av SCB och framhåller att det framförallt är lågutbildade och låginkomsttagare som väntar med att skaffa barn. Barn har sålunda blivit en klassfråga menar vänsterpartiet.⁷⁵

⁷² Motion till riksdagen 1998/99:So380 av Gudrun Schyman m.fl. Även 2001/02:v465 av Gudrun Schyman m.fl.

⁷³ Motion till riksdagen 2001/02:v1263 av Tasso Stafilidis m.fl.

⁷⁴ Motion till riksdagen 2001/02:v445 av Gudrun Schyman m.fl. 2001/02:v465 av Gudrun Schyman m.fl.

⁷⁵ Motion till riksdagen 1998/99:So380 av Gudrun Schyman m.fl.

Att Sverige för ett par år sedan hade Europas högsta födelsetal förklaras med att den generella välfärden gjorde det möjligt för kvinnor att förena förvärvsarbete med småbarn. Idag är det oerhört svårt att få ekvationen heltidsarbete och föräldraansvar att gå ihop. Arbetslivet blir alltmer pressande, mer och mer läggs ut på entreprenad och stora arbetsgivare tar mindre ansvar för sina anställda. Enligt vänsterpartiet har detta att göra med att det svenska samhället håller på att EU-anpassas på det familjepolitiska området, vilket innebär att manssamhället stärks och kvinnorna motas bort från arbetsmarknaden och tvingas välja mellan barn och karriär.

Ett annat tecken på detta är att andelen anmälningar till Jämo som rör diskriminering vid föräldraskap har ökat från 3-4 procent till 30 procent på senare år, skriver Schyman m.fl. i en motion till riksdagen. Föräldralediga kvinnor diskrimineras vid löneförhandlingar och unga kvinnor tillfrågas vid anställningsintervjuer om de har för avsikt att skaffa barn, en fråga som inte ställs till unga män i samma situation, menar motionsförfattarna. Föräldraförsäkringen är den enda delen i välfärdssystemet där kvinnan är norm, utformningen bygger på att kvinnan är den som vårdar medan mannens föräldraansvar är frivilligt.⁷⁶

Unga kvinnor vet att barnafödande kommer att begränsa deras utveckling till att bli ”projektledare för hem och barn”, skriver Schyman m.fl. Eftersom svenska kvinnor inte accepterar detta väljer många bort barn. I Sverige är det heller inte särskilt vanligt med tonårsmödrar, vilket är positivt eftersom det tyder på att skaffa barn inte tycks locka som en lösning på den svåra ekonomiska situation som många unga kvinnor befinner sig i idag. Många unga kvinnor väljer istället att studera då det är svårt att få jobb, en tredjedel av nedgången i barnafödandet tror man beror på detta. De flesta unga människor vill hinna utbilda sig och etablera sig på arbetsmarknaden innan de bildar familj. Den ökande otryggheten på arbetsmarknaden och den stora andelen tillfälliga anställningar, framförallt bland unga kvinnor, gör att många väljer att skjuta upp barnafödandet tror vänsterpartiet.⁷⁷

Åtgärder

För att vända den demografiska utvecklingen krävs insatser på flera olika politikområden skriver Schyman m.fl. i en motion till riksdagen. Utgångspunkten för vänsterpartiets familjepolitik är alla barns rätt till en god uppväxtmiljö och att utjämna skillnader mellan

⁷⁶ Motion till riksdagen 1998/99:So380 av Gudrun Schyman m.fl. 2001/02:v445 av Gudrun Schyman m.fl. 1999/00:A29 av Gudrun Schyman m.fl.

familjer med och utan barn. Valet, att skaffa barn eller att inte skaffa barn, får inte bli en klassfråga, menar Schyman. Vänsterpartiet vill därför undanröja de sociala och ekonomiska hinder som finns för att människor ska kunna skaffa barn. Barnens välfärd får heller inte bli en klassfråga, vänsterpartiet vill därför särskilt stödja utsatta barnfamiljer. Man vill även underlätta för studerande med barn, genom att höja bidragsdelen i studiemedlet och (åter)införa ett tilläggs lån. Familjepolitiken är en del av den generella välfärdspolitiken och bör därför ha som mål att fördela samhällets gemensamma resurser. Vänsterpartiet motsätter sig dock alla förslag om behovsprövat barnbidrag och menar att barnbidraget är en central del i den generella välfärden. Syftet med barnbidraget är inte att utjämna skillnader mellan olika inkomstgrupper utan att utjämna skillnaderna mellan de som har och de som inte har barn.⁷⁸

Att öka sysselsättningen är en av de viktigaste åtgärderna för att öka barnafödandet enligt vänsterpartiet. Man vill även stärka anställningsskyddet. En fast förankring på arbetsmarknaden och en trygg inkomst är en förutsättning för att dagens unga människor, särskilt kvinnorna, ska skaffa barn menar man och hänvisar till Ds *Barnafödandet i fokus*. Att införa en allmän arbetstidsförkortning är också oerhört viktigt. Sextimmars arbetsdag skulle enligt vänsterpartiet innebära mer tid för barnen och större möjligheter att kombinera familj och arbetsliv. En utbyggd och väl fungerande kommunal barnomsorg är en annan grundläggande förutsättning för att människor ska våga skaffa barn. Alla barn, även de med föräldralediga eller arbetslösa föräldrar, ska ha rätt till kommunal barnomsorg. På sikt vill vänsterpartiet ha en helt avgiftsfri barnomsorg.⁷⁹

Det är inte rimligt att kvinnor ska avstå från att föda barn på grund av att pappan inte tar sitt föräldraansvar och därmed försvårar för kvinnan att förena förvärvsarbete med föräldraansvar, skriver Schyman m.fl. i en motion till riksdagen. Genom att göra det möjligt för både kvinnor och män att kombinera förvärvsarbete och föräldraskap vill vänsterpartiet verka för ett ökat ansvarstagande från pappornas sida och ökad jämställdhet mellan kvinnor och män. En åtgärd för att öka männens ansvarstagande som nämns är att erbjuda män extra stöd, utöver den

⁷⁷ Motion till riksdagen 1998/99:So380 av Gudrun Schyman m.fl. 2001/02:v445 av Gudrun Schyman m.fl. 1999/00:A29 av Gudrun Schyman m.fl. 1999/00:A219 av Gudrun Schyman m.fl.

⁷⁸ Motion till riksdagen 1998/99:So380 av Gudrun Schyman m.fl. "Förenkla för studerande med barn" <http://www.vansterpartiet.se>, 03-07-03

⁷⁹ Motion till riksdagen 1998/99:So380 av Gudrun Schyman m.fl. 2002/03:v443 av Gudrun Schyman m.fl. 1999/00:A29 av Gudrun Schyman m.fl. Debattartikel av Gudrun Schyman "Kärnfamiljen – en källa till mycket ont", *Aftonbladet*, 02-08-07

föräldrautbildning som erbjuds av mödra- och barnavårdscentralerna, i sin föräldraroll för att i större utsträckning ta sin del av ansvaret.⁸⁰

En annan åtgärd är en utbyggd, kvoterad föräldraförsäkring och en höjd ersättningsnivå. Vänsterpartiet vill att föräldrapenningen ska delas lika mellan könen och inte vara överförbar, valfrihet i detta sammanhang endast är en chimär, menar man. Eftersom män ofta tjänar mer än kvinnor avstår många pappor från att ta ut föräldrapenning. Vidare krävs en regelförenkling av föräldraförsäkringen då systemets komplexitet i värsta fall kan minska föräldrarnas motivation att dela på ledigheten eftersom regelsystemet blir ännu svårare att överblicka om man vill dela. Vänsterpartiet vill bl.a. att ”240-dagars” regeln tas bort, eftersom mycket tyder på att den leder till ett onödigt uppskjutande av barnafödandet, samt att båda föräldrarnas sjukpenninggrundade inkomst skyddas under fyra år. Det komplicerade regelverkets utformning gör att de som försöker anpassa sig till systemet hamnar i en absurd situation, ”det är inte ovanligt att par sitter med almanackan och räknar ut när de ska ha sex för att lyckas föda barn i ’rätt’ tid”, hävdar motionsförfattarna. Att föräldraskapet måste planeras utifrån systemets regler är fel menar man, barn ska födas när det är rätt för föräldrarna.⁸¹

Enligt vänsterpartiet går det inte att tala om en bra familjepolitik utan att tala om kvinnors frigörelse. Ibland förefaller det i debatten som om att det fanns ett motsatsförhållande mellan barnens bästa och jämställdhet, menar vänsterpartiet. Enligt dem är det tvärtom; om inte kvinnor och män delar lika på omsorgen om barnen och deltar i samhället på lika villkor så tillvaratas heller inte barnens intressen på bästa sätt.⁸² Vänsterpartiet vill ersätta det, enligt dem, luddiga begreppet familjepolitik med barnpolitik. Då även familjer utan barn inkluderas i begreppet blir familjepolitik missvisande eftersom vuxna sammanboende utan barn sällan behöver samhällets hjälp. Fokus bör istället vara på barnen och på deras behov.⁸³

Vidare menar man att begreppet familjen är problematiskt eftersom det har kärnfamiljen som norm. Vänsterpartiet ifrågasätter den heterosexuella familjenormen och kärnfamiljen som den naturliga och ultimata samlevnadsformen. Kärnfamiljen konserverar gamla könsroller och

⁸⁰ Motion till riksdagen 1998/99:So380 av Gudrun Schyman m.fl. 2001/02:v445 av Gudrun Schyman m.fl.

⁸¹ Faktablad, ”Barnpolitik i stället för familjepolitik” <http://www.vansterpartiet.se>, 03-07-03. Motion till riksdagen 1998/99:So380 av Gudrun Schyman m.fl. 2001/02:v445 av Gudrun Schyman m.fl. 2002/03:v443 av Gudrun Schyman m.fl.

⁸² Motion till riksdagen 1998/99:So380 av Gudrun Schyman m.fl.

⁸³ Motion till riksdagen 2001/02:v av Gudrun Schyman m.fl.

därmed kvinnors underordning skriver Schyman. Dessutom sker den största delen av allt våld som kvinnor och barn utsätts för inom familjen. Vänsterpartiet sätter sig själva i motsats till de borgerliga partierna som talar om kärnfamiljen som en naturlig enhet man vill stärka. Som alternativ vill vänsterpartiet skapa ett mer barnvänligt samhälle *utan* att koppla detta till ett värnande om kärnfamiljen.⁸⁴

”Vi vill föra en politik som gör att kvinnor och män, tillsammans eller var för sig, vågar och vill sätta barn till världen” skriver vänsterpartiet på sin hemsida.⁸⁵ En familj kan se ut hur som helst argumenterar vänsterpartiet, som inte vill hindra någon från att bilda den familjetyp de själva önskar. Vidare vill man att homo- och bisexuella ska ha samma möjligheter som heterosexuella att adoptera barn. Lesbiska kvinnor som lever i registrerat partnerskap eller i samboförhållande ska också ha rätt till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus.⁸⁶ Syftet med de sistnämnda förslagen tycks dock inte vara att öka antalet barn i Sverige utan är snarare en fråga om lika rättigheter.

Riksdagsledamöterna Tasso Stafilidis, Charlotta L. Bjälkebring och Alice Åström ställer sig kritiska till att det enbart är ”blonda svenskfödda barn som räknas” i debatten om det låga barnafödandet. Författarna menar att vi i stället för att moralisera och ställa krav på svenska kvinnor att föda barn bör underlätta för människor som vill invandra till Sverige.⁸⁷ Detta synsätt vilar på ett antagande att det låga barnafödandet beror på att unga svenska kvinnor (och män) helt enkelt inte *vill* föda fler barn. Ett sådant synsätt innebär att lösningen på ”problemet” (enligt motionsförfattarna utgör de låga födelsetalen egentligen inte något problem) inte består i att underlätta för unga människor att bilda familj utan i att göra det lättare för människor i andra länder att komma in i Sverige.

Slutsatser

Hos vänsterpartiet nämns det låga barnafödandet liksom i förbifarten när man diskuterar andra frågor, framförallt arbetsmarknadsrelaterade frågor, men frågan dyker även upp i samband med jämställdhetsfrågor och frågor som rör barnens välfärd. Barnafödandet kopplas således till både klass och kön. Att det, som Schyman m.fl. hävdar, främst är lågutbildade och låginkomsttagare som skjuter upp barnafödandet är en sanning med modifikation. Enligt

⁸⁴ Motion till riksdagen 2001/02:v av Gudrun Schyman m.fl. Debattartikel av Gudrun Schyman ”Kärnfamiljen – en källa till mycket ont”, *Aftonbladet*, 02-08-07.

⁸⁵ Faktablad, ”Barnpolitik i stället för familjepolitik” <http://www.vansterpartiet.se>, 03-07-03.

⁸⁶ Motion till riksdagen 1998/99:So380 av Gudrun Schyman m.fl. 2002/03:v970 av Tasso Stafilidis m.fl.

⁸⁷ Motion till riksdagen 2001/02:v1263 av Tasso Stafilidis m.fl.

SCB:s rapporter får högutbildade kvinnor fortfarande barn betydligt senare än lågutbildade. Däremot finns studier som visar att fast anställda har högre fruktsamhet än tillfälligt anställda och att benägenheten att skaffa ett tredje barn är större bland högutbildade.⁸⁸ Med tanke på vänsterpartiets feministiska profil är det en aning förvånande att partiet inte har tolkat och framställt frågan om det låga barnafödandet som en jämställdhetsfråga i högre utsträckning än vad man gjort.

Vidare förefaller partiet vara något splittrat i frågan. Meningskiljaktigheterna kring huruvida födelsetalen utgör ett samhällsproblem eller inte har sin grund i olika åsikter om *varför* det föds få barn och *om* ett ökat barnafödande är önskvärt eller inte. En del radikala vänsterpartister anser att det inte utgör något större samhällsproblem att svenska kvinnor inte föder så många barn och menar att detta inte är någonting man bör moralisera över och att ökad invandring kan kompensera det låga barnafödandet i Sverige.

En annan, kanske vanligare, uppfattning är att det låga barnafödandet är en följd av nedskärningar, försämrade villkor på arbetsmarknaden och svårigheten, i synnerhet för kvinnor, att förena familj och arbetsliv. Dessa vänsterpartister anser att de låga födelsetalen är ett hot mot välfärdsstaten och förespråkar främst arbetsrelaterade åtgärder såsom ökad sysselsättning, stärkt anställningsskydd och förkortad arbetstid. Man förordar även ökad jämställdhet och förbättrade möjligheter att kombinera barn och familj. Till denna falang hör Gudrun Schyman, som också är den vänsterpartist som varit mest aktiv i frågan.

MILJÖPARTIET DE GRÖNA

Den demografiska utvecklingen – ett problem?

Sverige har idag det lägsta barnafödandet sedan 1700-talet inleder miljöpartiets ledamöter en motion till riksdagen.⁸⁹ Bland konservativa och socialdemokrater dominerar, enligt miljöpartiet, inställningen att den demografiska utmaningen Europa står inför inte bör bemötas med ökad invandring utan genom att uppmåna europeiska kvinnor att föda fler barn.

⁸⁸ SCB (2002) *Mammor och pappor. Om mäns och kvinnors föräldraskap 2001*, Demografiska rapporter 2002:7. *Hur många barn får jag när jag blir stor? Barnafödande ur ett livsperspektiv*. Demografiska rapporter 2002:5. Duvander, Ann-Zofie och Andersson, Gunnar (2003) *När har vi råd med fler barn? En studie om hur inkomst påverkar fortsatt barnafödande*. RFV.

⁸⁹ Motion till riksdagen 2001/02:mp826 av Matz Hammarström m.fl.

Ett sådant förhållningssätt är oacceptabelt för de gröna, menar miljöpartiets EU-parlamentariker Inger Schörling.⁹⁰

Orsaker till det låga barnafödandet

Miljöpartiet resonerar kring olika tänkbara orsaker till det faktum att det föds så få barn i Sverige och menar att flera av de förklaringar som förts fram i debatten sannolikt är riktiga. Ekonomiska faktorer, otrygga anställningsformer och bostadsbrist är några orsaker som nämns. Samhället har också blivit alltmer barnfientligt, menar miljöpartiet. Barnfattigdomen sprider sig, barngrupperna inom barnomsorgen har blivit större samtidigt som ohälsa och självmord bland barn ökar. Attityderna har hårdnat, gravida kvinnor uppfattas som besvärliga och arbetsmarknaden kräver snabba unga människor som kan arbeta oavbrutet till 40-årsåldern. Även stress och förändrade prioriteringar i livet påverkar enligt miljöpartiet barnafödandet negativt.⁹¹

En annan dimension som miljöpartiet lyfter fram är jämställdheten, eller snarare bristen på densamma. Sverige har visserligen kommit ganska långt när det gäller jämställdhet, men när det gäller jämställdheten i familjen har inte lika mycket hänt, menar man. I en motion till riksdagen anges just bristen på jämställdhet i hemmet som en av de viktigaste orsakerna till det låga barnafödandet. Kvinnor tar fortfarande det största ansvaret för barn och hushållsarbete, nära två tredjedelar av det obetalda arbetet i hemmet utförs av kvinnor och männen tar endast ut dryga 10% av samtliga föräldrapenningdagar, skriver Matz Hammarström tillsammans med andra miljöpartister.⁹² Även kvinnors situation på arbetsmarknaden spelar in. Fortfarande agerar många arbetsgivare som om det bara är kvinnan som får barn, kvinnor diskrimineras och tvingas i vissa fall till och med garantera att hon inte tänker bli gravid under en viss tidsperiod, s.k. babykontrakt. I samband med barnafödande halkar kvinnor dessutom efter lönemässigt.⁹³

Åtgärder

Miljöpartiet betonar att jämställdhet inte bara är en kvinnofråga utan i högsta grad också är en mansfråga. Partiet föreslår därför en manskonferens i FN:s regi där en konkret manspolitik bör slås fast. ”Socialt konstruerade könsroller är delar av en maktstruktur som gör att individens lika rättigheter förhindras”, skriver Lars Ångström och hans medmotionärer. För

⁹⁰ Pressmeddelande ”Mp röstar nej till ny invandringspolitik för EU”, 01-10-03.

⁹¹ Motion till riksdagen 2001/02:mp826 av Matz Hammarström m.fl. 2001/02:166 av Lotta Hedström m.fl.

⁹² Motion till riksdagen 2001/02:mp826 av Matz Hammarström m.fl.

att uppnå jämställdhet krävs en attitydförändring när det gäller män och föräldraskap, menar miljöpartiet.

Ett ökat uttag av föräldraförsäkringen bland männen skulle innebära vinster för alla; män skulle få bättre kontakt med sina barn och kvinnors ställning på arbetsmarknaden skulle stärkas. ”Förhoppningen är att arbetsgivare slutar se kvinnor i fertil ålder som en andra klassens arbetskraft på grund av risken att de ska bli gravida och ta ut föräldraledighet”, skriver Matz Hammarström tillsammans med andra miljöpartister i en motion till riksdagen. För att bryta mönstret vill man bygga ut föräldraförsäkringen och förlänga pappamånaden till tre månader. På sikt bör föräldraledigheten delas i tre lika delar där föräldrarna får en del var och en del att fritt förfoga över, skriver Gustaf Fridolin, riksdagsledamot och f.d. språkrör för Grön ungdom. Miljöpartiet understryker dock att kvotering inte är ett mål i sig men är en nödvändighet för att bryta ner dagens stereotypa könsroller.⁹⁴

Arbetstidsförkortning, till en början till 35 timmar i veckan men på sikt till 30 timmar, nämns som ett annat sätt att uppnå jämställdhet mellan könen. En arbetstidsförkortning är ett effektivt sätt att omfördela arbete från män till kvinnor, då kvinnor ges ökade möjligheter att arbeta heltid och aktivt delta i samhället samtidigt som männen skulle kunna ägna mer tid åt skötsel av hem och barn, skriver Birger Schlaug m.fl. Det skulle också innebära att föräldrar får mer tid till sina barn. Vidare bör föräldraledighet vara meriterande i näringslivet och den som är föräldraledig ska ha rätt till samma löneutveckling som den som är kvar på arbetsplatsen. Regeringen bör omgående se över detta, skriver Hammarström m.fl. i en motion till riksdagen. Miljöpartiet betonar också att kvinnor ska ha samma möjligheter som män att göra karriär och inte ska hindras av att de idag i högre utsträckning är föräldralediga och deltidsarbetande.⁹⁵

För att det ska vara möjligt att kombinera föräldraskap och förvärvsarbete under småbarnsåren är en väl fungerande skola och barnomsorg nödvändig, framhåller miljöpartiet. Till skillnad från socialdemokraterna och vänsterpartiet förordar miljöpartiet även ökad valfrihet när det gäller barnomsorgen.⁹⁶ Vidare föreslår miljöpartiet i en motion att barn- och

⁹³ Motion till riksdagen 1999/2000:A819 av Birger Schlaug m.fl. 2000/01:mp310 av Matz Hammarström m.fl.

⁹⁴ Motion till riksdagen 2002/03:mp327 av Lars Ångström m.fl. 2001/02:mp826 av Matz Hammarström m.fl. Artikel av Gustav Fridolin ”När vänstern stal jämställdheten”, *Expressen*, 01-03-06

⁹⁵ Motion till riksdagen 2001/02:mp826 av Matz Hammarström m.fl. 2000/01:mp310 av Matz Hammarström m.fl. 1999/2000:A819 av Birger Schlaug m.fl.

⁹⁶ Motion till riksdagen 1999/2000:A819 av Birger Schlaug m.fl. 2001/02:mp670 av Gunnar Goude m.fl.

ungdomspolitik bör vara ett eget sakpolitiskt område, samtidigt som ett barnperspektiv bör genomsyra alla politikområden. Regeringens ambition på området är alltför låg menar miljöpartiet och hävdar att om det hade funnits en barnkonsekvensanalys på nittioalet hade man aldrig gjort de nedskärningar man nu drev igenom.⁹⁷

Miljöpartiet vill också underlätta för dem som har barn att bedriva studier. 1996 hade nära 20% av studenterna barn under 18 år, framhåller man.⁹⁸ En utredning utifrån ett genusperspektiv angående den ekonomiska situationen för studenter som är eller ska bli föräldrar behövs. Man bör även utreda möjligheten att låta studenter vara föräldralediga med bibehållet studiestöd, föreslår miljöpartiet. Den delen av studielånet taget under föräldraledigheten ska eventuellt gå att avskryta och bör, enligt miljöpartiet, inte räknas in i de tolv terminer som studenter är berättigade studiemedel. Miljöpartiet efterfrågar även en utredning kring möjligheten att återinföra barn tillägget,⁹⁹ ett tilläggs lån för studerande med barn.¹⁰⁰

Slutsatser

Den demografiska utvecklingen har, med undantag för ett par motioner, inte genererat någon omfattande aktivitet hos miljöpartiet. I de fall frågan om det låga barnafödandet nämns är den i hög utsträckning kopplad till bristande jämställdhet i familjen. Studenter förefaller vara en grupp som miljöpartiet värnar om och som ofta nämns i samband med barnafödande. Miljöpartiet talar även mycket om män och mansrollen i samband med jämställdhet.

Anmärkningsvärt är att det uteslutande är manliga ledamöter som har står som första namn i motioner som rör jämställdhet och föräldraskap. En åtgärd för ökad jämställdhet och ett barnvänligare samhälle som miljöpartiet förespråkar är en generell arbetstidsförkortning. I fråga om könsroller antar miljöpartiet ett postmodernistiskt perspektiv där man ser könsroller som sociala konstruktioner. Att miljöpartiet även anser det eftersträvansvärt att bryta ned dessa könsroller och ändra arbetsfördelningen mellan könen är tydligt.

⁹⁷ Motion till riksdagen 2001/02:166 av Lotta Hedström m.fl.

⁹⁸ Att så många som 20% av de studerande har barn är sannolikt en överdrift, studier på området visar att studerande är den grupp med den lägsta fruktsamheten, både sysselsatta och arbetslösa har en betydligt högre fruktsamhet. Se exempelvis Ds 2001:57 *Barnafödandet i fokus. Från befolkningspolitik till ett barnvänligt samhälle*.

⁹⁹ Barn tillägget togs bort 1989 med motiveringen att det totala studiemedelsbeloppet, barnbidraget samt bostadsbidraget höjts.

¹⁰⁰ Motion till riksdagen 2001/02:mp826 av Matz Hammarström m.fl.

MODERATA SAMLINGSPARTIET

Den demografiska utvecklingen – ett problem?

Barnafödandet har minskat kraftigt på senare år och det råder konsensus om att detta innebär att allt färre måste försörja allt fler konstaterar moderaterna. Dock är de låga födelsetalen enligt moderaterna inte i första hand ett problem för framtida pensionsbetalningar eller socialförsäkringssystemens hållbarhet. Det finns andra åtgärder, exempelvis ökad arbetskraftsinvandring, som är både tänkbara och önskvärda komplement till ett ökat barnafödande, menar moderaterna. Barn ska inte födas för att betala våra pensioner, utan för att de är efterlängtade och önskade av sina föräldrar, betonar man. Om de låga födelsetalen beror på att människor som egentligen vill ha barn ändå avstår eller skjuter upp barnafödandet då är detta ett problem. Mycket tyder på att så är fallet skriver moderaterna i en motion till riksdagen.¹⁰¹

Orsaker till det låga barnafödandet

Enligt moderaterna är den socialdemokratiska politiken, den sociala ingenjörskonsten och socialförsäkringssystemet - som vill styra människors liv uppifrån - den främsta orsaken till de låga födelsetalen. Målen för hur många barn man ska ha, hur ansvaret inom familjen ska delas och vilka omsorgsformer som är att föredra slås fast centralt. Om barnafödandet ska öka måste omedelbart detta intrång i privatlivet stoppas, skriver Göran Lindblad i en motion till riksdagen. Som ett exempel på centralstyrning nämner moderaterna ”2,5 årsregeln”, vilken innebär att en ny graviditet måste påbörjas innan förra barnet fyllt ett år och nio månader för att SGI ska förbli oförändrad. Stressen och planeringshysterin som denna regel skapar försvårar möjligheten att överhuvudtaget bli gravid och bland dem som inte lyckas inom tidsramen avstår vissa helt från att skaffa fler barn, menar moderaterna. Föräldrar som lyckas skaffa två barn i snabb följd, vilket maximerar ersättningen från försäkringskassan, löper dessutom större statistisk risk att separera, påpekar moderaterna. Vidare bidrar föräldraförsäkringens inkomstrelatering till att många tvingas skjuta upp barnafödandet för att arbeta ett par år efter avslutad utbildning, något som också minskar chanserna att få barn.¹⁰²

Inte nog med att socialförsäkringen har ”krupit ner i sängen”, den fastställer dessutom förutsättningarna för hur människor ska dela sin tid mellan arbete och familj, skriver moderaterna. Ett exempel på detta som moderaterna nämner är att för att få full utdelning från

¹⁰¹ Motion till riksdagen 2002/03:Sf av Göran Lindblad. 2000/01:m532 av Bo Lundgren m.fl.

¹⁰² Motion till riksdagen 2002/03:Sf av Göran Lindblad. 2000/01:m532 av Bo Lundgren m.fl.

försäkringskassan krävs att föräldrarna delar på föräldraförsäkringen på ett sådant sätt som regeringen tycker är önskvärt. En politik som tvingar kvinnor att yrkesarbeta och lämna barnen på dagis är enligt moderaterna lika fel som en politik där kvinnor ska ”stå vid spisen och föda barn”. Sverige har den högsta kvinnliga förvärvsfrekvensen bland alla OECD-länder framhåller moderaterna, även småbarnsmammor har en hög förvärvsfrekvens.

Även om den höga förvärvsfrekvensen bland kvinnor i Sverige till stor del är ett resultat av att kvinnor själva vill arbeta är den också ett resultat av politisk styrning skriver moderaterna i en motion och hänvisar till undersökningar som visar att 30 procent av alla småbarnsföräldrar skulle vilja vara hemma med sina barn. Längre fram i motionen har det könsneutrala ordet ”småbarnsförälder” bytts ut mot ”kvinnor”: ”[m]ånga kvinnor vill dessutom tillbringa mer tid med sina barn och det är inte politikernas sak att ha synpunkter på människors vilja”, skriver man. Att vara hemma med sina barn är med dagens politik emellertid omöjligt enligt moderaterna. Skatte- och bidragssystemen är utformade så att de tvingar alla, inklusive småbarnsföräldrar, att arbeta för att få ekonomin att gå ihop. Med tanke på att 600 000 personer står utanför arbetskraften är det paradoxalt att många kvinnor dignar under dubbelarbete framhåller moderaterna.¹⁰³

Arbetsituationen är idag svår för många kvinnor och det som i första hand tynger kvinnorna är den dubbla bördan av yrkes- och hemarbete, då det i de flesta familjer är kvinnan som bär huvudansvaret för det praktiska arbetet med hem och barn skriver Bo Lundgren m.fl. i en motion till riksdagen. Trots de senaste decenniernas förändringar är den traditionella familjen fortfarande den vanligaste samlevnadsformen skriver moderaterna och påpekar att även om individen är samhällets minsta och viktigaste beståndsdel så är familjen den allra viktigaste gemenskapen. Hur moderaterna ser på könsroller och arbetsfördelningen inom familjen är emellertid oklart. Å ena sidan hävdar man att unga män och kvinnor idag är förvirrade i sina könsroller och inte känner sig hemma i traditionella roller och ideal. Å andra sidan skriver man att dagens norm, att både män och kvinnor förväntas arbeta heltid och satsa på sina respektive karriärer på samma gång som båda förväntas satsa helhjärtat på hem och barn, är en omöjlig ekvation. Moderaterna kritiserar också den socialdemokratiska familjepolitiken för att bygga på en matematisk jämställdhetssyn med kommenderad likformighet där kvinnor och män ska vara lika många och likadana i alla sammanhang.¹⁰⁴

¹⁰³ Motion till riksdagen 2002/03:A315 av Anders G Hökmark m.fl. 1999/00:A805 av Bo Lundgren m.fl. 2001/02:A228 av Mikael Odenberg m.fl.

¹⁰⁴ Motion till riksdagen 2000/01:m532 av Bo Lundgren m.fl. 1999/00:A805 av Bo Lundgren m.fl.

En annan aspekt på kvinnors arbete som moderaterna tar upp är att kvinnors strävan att kombinera barn med förvärvsarbete har lett till att kvinnor i barnafödande ålder har blivit oattraktiva på arbetsmarknaden. Som argument hänvisar moderaterna till undersökningar som visar att nästan tre av fyra kvinnor i åldrarna 15-49 år anser att föräldraskapet missgynnat den egna karriären och löneutvecklingen.¹⁰⁵ Catharina Elmsäter-Svärd, ordförande för moderatkvinnorna, påpekar att barnafödandet blivit en lönefälla för kvinnor och en allvarlig form av kränkning. Hon nämner också att unga kvinnor under anställningsintervjuerna blir tillfrågade om och när de planerar att skaffa barn och att en del även ombeds skriva på s.k. antibebiskontrakt. Till skillnad från andra partier lägger moderaterna inte skulden för denna diskriminering på arbetsgivarna utan på den rådande politiken, som tvingar kvinnor till att dubbelarbeta och som hänvisar kvinnor till att arbeta inom den offentliga sektorn där handlingsutrymmet och valmöjligheterna är begränsade.¹⁰⁶

Ökad stress är en av de viktigaste faktorerna bakom det minskade barnafödandet skriver moderaterna och åberopar opinionsundersökningar som visar att 90 procent i åldersgruppen 18-29 år tror att stress ligger bakom de låga födelsetalen. Stressen har flera orsaker, menar moderaterna. Arbetsbördan har ökat för småbarnsföräldrar som slits mellan oförenliga lojaliteter och tid har blivit en bristvara. Även barnen påverkas av stressen, symptom som huvudvärk, sömnsvårigheter och nervositet blir allt vanligare bland barn, enligt moderaterna är situationen alarmerande.¹⁰⁷

Åtgärder

Under valrörelsen hösten 2002 propagerade Bo Lundgren som bekant för ”mer tid för kärlek”. Huruvida det är önskvärt att kärleken resulterar i fler barn framgick dock inte av kampanjen. Till skillnad från miljöpartiet och vänsterpartiet tror moderaterna emellertid inte på en generell arbetstidsförkortning, varken som ett sätt att få mer tid för kärlek eller som ett jämställdhetspolitiskt instrument. ”Ingenting talar för att de som idag inte diskar, städar eller tar hand om barnen skulle göra det i större utsträckning om de fick mer tid”, skriver moderaterna i en motion till riksdagen.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Motion till riksdagen 2002/03:A315 av Anders G Hökmark m.fl.

¹⁰⁶ Pressmeddelande ”Frågan om barnafödandet är en fråga om kvinnor i manliga miljöer”, Elmsäter-Svärd, 01-11-01.

¹⁰⁷ Motion till riksdagen 2000/01:m532 av Bo Lundgren m.fl.

¹⁰⁸ Motion till riksdagen 2002/03:A315 av Anders G Hökmark m.fl.

Att kvinnors dubbelarbete skulle gagnas av ”utredningar om varför män inte diskar”, tror man heller inte. ”Det är snart bara i Sverige som man hyser den egendomliga uppfattningen att kvinnor kan få minskad arbetsbörda i hemmet endast genom att mannen tar en större del av arbetet”, skriver Bo Lundgren m.fl. i en partimotion till riksdagen. Liksom de andra borgerliga partierna förespråkar moderaterna istället en femtioprocentig skattereduktion på hushållsnära tjänster. I en motion gällande familjepolitiken hänvisar moderaterna till undersökningar som visar att 39 procent av alla tjänstemän skulle föredra hjälp med städning framför kortad arbetstid. Genom att göra det möjligt för familjer att köpa dessa tjänster för ett rimligt pris kan båda makarna satsa tid och kraft på en yrkeskarriär, menar moderaterna.¹⁰⁹

I ett modernt samhälle måste det enligt moderaterna ges goda möjligheter att förena föräldraskap och arbetsliv för den som vill. Om kvinnor ska bli fullt ut konkurrenskraftiga på arbetsmarknaden krävs både individuella, flexibla arbetstider och flexibla barnomsorgstider, menar moderaterna. ”Den som alltid måste springa från arbetet i tid för att hinna till daghemmet innan det stänger får problem att avancera i jobbet”, påpekar man. För kvinnor skulle förenandet av arbetsliv och familjeliv enligt moderaterna också underlättas om de hade fler arbetsgivare att välja mellan.¹¹⁰

På hemsidan skriver moderaterna att familjepolitiken ska präglas av valfrihet. Varje familj vet bäst vad som är bäst för just deras barn och familj. Familjestödet måste därför anpassas efter barnfamiljernas behov och önskemål. Av den anledningen är moderaterna emot maxtaxan eftersom den, enligt dem, tvingar in barnen på kommunala daghem. Den som väljer att vara hemma med sina barn och inte utnyttja den kommunala barnomsorgen ska ha rätt till ett barnomsorgsstöd på 3 000 kronor i månaden per barn mellan ett och tre år. Stödet trappas av om man utnyttjar barnomsorgen på deltid.¹¹¹

Moderaterna är också emot all kvotering av föräldraledigheten och menar att ”pappamånaderna” förvandlar barnen från subjekt till objekt och gör föräldraförsäkringen till en fråga om könsroller istället för att utgå från barnens bästa och familjers valfrihet. Att ansvaret

¹⁰⁹ Motion till riksdagen 2002/03:A315 av Anders G Hökmark m.fl. 2000/01:m532 av Bo Lundgren m.fl. 1999/00:A805 av Bo Lundgren m.fl.

¹¹⁰ Motion till riksdagen 2000/01:m532 av Bo Lundgren m.fl. 1999/00:A805 av Bo Lundgren m.fl.

¹¹¹ Pressmeddelande, ”Nu är det fa(m)iljerevolution på gång” <http://www.moderat.se>, 03-04-03.

för barnens uppväxt vilar på båda föräldrarna ser moderaterna emellertid som en självklarhet.¹¹²

Ekonomi har en avgörande betydelse för barnafödandet, säger riksdagsledamoten Cecilia Magnusson i ett pressmeddelande med anledning av Socialdepartementets kunskapsseminarium om barnafödandet. Vi måste hitta andra lösningar än bidrag och ge blivande föräldrar möjlighet att kunna skapa sig en ekonomisk plattform genom att spara och lägga undan pengar innan storken kommer, menar Magnusson. Föräldrar behöver ges möjligheter att själva styra över sin ekonomi. Dagens system med krångliga och detaljerade regler är olämpligt i många avseenden, tycker moderaterna.¹¹³

Om statsministern menar allvar med sin önskan om ett ökat barnafödande krävs en översyn av socialförsäkringssystemen och dess orsak och verkan, skriver Göran Lindblad i en motion till riksdagen.¹¹⁴ Vidare anklagar moderaterna den socialdemokratiska familjepolitiken för att ha som mål att öka arbetskraftsutbudet och inte att öka föräldrarnas möjligheter att få tiden att räcka till både familj och arbete.¹¹⁵

Sverige har världens mest generösa föräldraledighet, både beträffande längd och inkomstkompensation, framhåller moderaterna och menar att det finns utrymme för besparingar på detta område utan att inverka på möjligheten att kombinera barnafödande och förvärvsarbete. Moderaterna gick därför emot förslaget att höja ersättningen i föräldraförsäkringen från 75 till 80 procent och anför i en motion till riksdagen att ersättningen återigen bör sänkas till 75 procent. Man avvisade även förslagen om förlängningen av föräldraförsäkringen till 13 månader, höjt barnbidrag och, som jag tidigare nämnt, maxtaxan.¹¹⁶

I stället för att ge mer resurser till det rådande systemet vill moderaterna förändra systemet och göra det mer flexibelt. Enligt deras beräkningar motsvarar det offentliga stödet till småbarnsfamiljerna i form av föräldrapenning, barnbidrag, barnomsorg, bostadsbidrag och

¹¹² Pressmeddelande, "Nu är det fa(m)iljerevolution på gång" <http://www.moderat.se>, 03-04-03. Motion till riksdagen 2000/01:m532 av Bo Lundgren m.fl.

¹¹³ Pressmeddelande, "Storken kommer inte med bidrag" av Cecilia Magnusson, 00-12-12.

¹¹⁴ Motion till riksdagen 2002/03:Sf av Göran Lindblad

¹¹⁵ Motion till riksdagen 2000/01:m532 av Bo Lundgren m.fl.

¹¹⁶ Motion till riksdagen 1999/00:Sf296 av Margit Gennser m.fl.

förskola idag över 85 000 per barn och år. För att reducera detta bidragsberoende vill moderaterna sänka skatterna och på så sätt skapa utrymme att leva på sin lön.¹¹⁷

Slutsatser

Den demografiska utvecklingen i sig verkar inte oroa moderaterna nämnvärt. Vad som tycks oroa dem betydligt mer är den nuvarande politiken som begränsar familjers valfrihet. Enligt moderaterna är det också den socialdemokratiska politiken som är den främsta orsaken till det låga barnafödandet.

Den familj som moderaternas politik utgår från är den traditionella heterosexuella kärnfamiljen, företrädesvis tillhörande de högre socioekonomiska grupperna. För att ha råd att utnyttja det barnomsorgsstöd på 3000 kronor i månaden, som moderaterna tillsammans med de andra borgerliga partierna förespråkar, krävs att den som inte stannar hemma med barnen har en förhållandevis hög inkomst. Och även om moderaterna hävdar att subventionerade hushållstjänster skulle gynna alla är det undersökningar gjorda bland tjänstemän man hänvisar till. Att man sedan skriver att båda makarna på så sätt kan satsa på sin *yrkeskarriär* förstärker intrycket av att det är högre tjänstemän man utgår från och riktar sig till.

Att försöka kombinera förvärvsarbete och familj är till största delen en kvinnofråga för moderaterna, ingenstans skriver partiet att män bör ta ökat ansvar för hem och barn, varken i jämställdhetssyfte – för att underlätta för kvinnorna att förena arbete och familj, för att öka barnafödandet eller för barnens bästa. I stället vill man lösa problemet genom att ”låta” de kvinnor som vill vara hemma eller genom skattereducerade hushållstjänster och flexibla barnomsorgstider. Att moderaterna, som i andra sammanhang betonar den enskilde individen, så kategoriskt avvisar en individuell anknytning av föräldraförsäkringen framstår en aning motsägelsefullt och vittnar om att moderaterna fortfarande i hög utsträckning är ett konservativt parti snarare än ett liberalt, åtminstone i familjepolitiska frågor.

¹¹⁷ Motion till riksdagen 2000/01:m532 av Bo Lundgren m.fl.

FOLKPARTIET LIBERALERNA

Den demografiska utvecklingen – ett problem?

Folkpartiet konstaterar att barnafödandet har minskat men lägger ingen värdering i det. Man nämner förvisso den demografiska utvecklingen och att Sverige inom en snar framtid kommer att stå inför en betydande arbetskraftsbrist. I en motion till riksdagen skriver partiledaren Lars Leijonborg m.fl. att ökat barnafödande inte räcker för att täcka de prognostiserade behoven av arbetskraft på kort och medellång sikt. Man nämner arbetskraftsinvandring som en möjlig lösning för att få statsfinanserna att gå ihop något så när, utan att behöva göra gigantiska tillbakadraganden av viktiga offentliga åtaganden.¹¹⁸

Orsaker till det låga barnafödandet

På hemsidan skriver folkpartiet att barnafödandet har minskat och att valfriheten inom barnomsorgen är för liten i en och samma mening. Huruvida man anser att det finns ett samband mellan dessa påståenden framgår dock inte. Folkpartiet spekulerar över huvudtaget inte kring de fallande födelsetalen. Till viss del resonerar partiet kring faktorer som utgör hinder för föräldraskapet, framför allt för kvinnor. Exempelvis skriver man att det existerar en utbredd föreställning om att det bara är kvinnor som får barn, vilket får som konsekvens att de förutsätts vara hemma med sina barn, vilket i sin tur gör att kvinnor halkar efter i karriären och lönemässigt. Man påpekar också att den största delen av föräldraledigheten fortfarande tas ut av kvinnor och att många företag visar en negativ inställning till män som vill vara hemma med sina barn. Det framgår emellertid inte om folkpartiet anser att dessa faktorer är bidragande orsaker till att kvinnor väljer att avstå från eller skjuta upp familjebildandet.¹¹⁹

Åtgärder

Folkpartiet skriver inte uttryckligen om eller hur man vill höja födelsetalen. Jag har ändå valt att kortfattat redogöra för partiets familjepolitik eftersom den är en indikator på hur folkpartiet ser på föräldraskap och politik.

Enligt folkpartiet är familjen, trots förändrade familjestrukturer, fortfarande en grundläggande gemenskap i samhället och barnets fostran är i första hand föräldrarnas ansvar. Detta betyder inte att folkpartiet anser att politiker går fria från ansvar. I en debatt i riksdagen framhåller

¹¹⁸ <http://www.folkpartiet.se>, familjepolitik, 03-08-28. Motion till riksdagen 2000/01:Sf605 av Lars Leijonborg m.fl.

folkpartiets ledamot Tina Acketoft att politiker har en skyldighet att underlätta föräldraskapet, både ekonomiskt och socialt. Folkpartiets familjepolitik går enligt dem själva ut på att tillgodose barnens behov, främja jämställdheten och ett delat ansvar för hem och barn, samt skapa förutsättningar för föräldrar att förena familj och arbetsliv.¹²⁰

Även arbetsgivarna har ett ansvar menar folkpartiet, deras negativa hållning till föräldraledighet är en god grund för att gå till offensiv och göra arbetslivet mer föräldravänligt skriver partiet och föreslår en pakt mellan berörda parter. Som exempel nämner folkpartiet en återupprättad barnomsorgsgaranti, att arbetsgivarna åläggs att tydligare redovisa hur man uppmuntrat och möjliggjort föräldraledighet, samt att företag med många föräldralediga ska kunna erhålla lägre arbetsgivaravgift.¹²¹

I flera avseenden skiljer sig folkpartiet från de andra borgerliga partierna i familjepolitiska frågor. De är jämförelsevis mindre kritiska till den förda politiken, exempelvis påpekar man att den svenska familjepolitiken har möjliggjort en kraftig ökning av den kvinnliga förvärvsfrekvensen. När folkpartiet tog ställning för maxtaxan bröt man också mot den borgerliga linjen.¹²²

Av de borgerliga partierna är folkpartiet det parti som i högst utsträckning diskuterar jämställdhet. I partiprogrammet skriver man att jämställdhet i hemmet och ett delat ansvar för hem och barn är en förutsättning för jämställdhet i arbetslivet och i samhället i övrigt. Av den anledningen är folkpartiet positiva till en individuell anknytning av föräldraförsäkringen. Inte så förvånande kanske med tanke på att det var Bengt Westerberg, folkpartist och dåvarande socialminister, som för ett antal år sedan drev igenom den första ”pappamånaden”. I ett anförande i en debatt i riksdagen argumenterar Birgitta Ohlsson, riksdagsledamot och f.d. ordförande i Liberala ungdomsförbundet, för en helt delad föräldraförsäkring. Liberal politik utgår från individen, förmåner och skyldigheter bör därför vara knutna till individen, framhåller hon.¹²³

¹¹⁹ <http://www.folkpartiet.se>, familjepolitik, 03-08-28, Rapport om ny ideologisk kurs i jämställdhetspolitiken ”Hela lönen, hela makten!”, 02-01-22.

¹²⁰ <http://www.folkpartiet.se>, familjepolitik, 03-08-28. Motion till riksdagen 1997/98:Sf306 av Barbro Westerholm m.fl.

¹²¹ Rapport om ny ideologisk kurs i jämställdhetspolitiken ”Hela lönen, hela makten!”, 02-01-22.

¹²² <http://www.folkpartiet.se>, familjepolitik, 03-08-28. Folkpartiet liberalernas partiprogram ”Frihet att växa”, Motion till riksdagen 1997/98:Sf306 av Barbro Westerholm m.fl. Debatt i riksdagen, anf. 42 Tina Acketoft, Snabbprotokoll 2002/03:58, 03-02-14.

¹²³ Debatt i riksdagen, anf. 141 Birgitta Ohlsson, Snabbprotokoll 2002/03:38, 02-12-17.

Föräldraförsäkringens ersättningsnivå på 80 procent vill folkpartiet behålla och för att stimulera fler pappor till att ta föräldraledigt vill man även införa en ”jämslälldhetsbonus” och höja ersättningen under de s.k. mamma- och pappamånaderna till 90 procent. Eftersom folkpartiet anser att taket i föräldraförsäkringen är ett hinder för jämställdheten vill man också höja taket till 30 000 kronor. Vidare vill folkpartiet göra försäkringen mer flexibel, den ska exempelvis även kunna användas till att betala någon annan för barntillsynen. För att finansiera detta vill man slopa garantidagarna. Partiet förespråkar även ett barnkonto på 40 000 kronor per barn, så att föräldrar kan välja den barnomsorg som passar just dem bäst.¹²⁴

Slutsatser

Folkpartiet är utan tvekan det parti som i minst utsträckning diskuterar födelsetalen. I en motion till riksdagen angående flyktingpolitiken nämns den demografiska utvecklingen och den förväntade arbetskraftsbristen i förbigående. Partiet går dock inte närmare in på varför demografin är i obalans eller varför barnafödandet har minskat. Det som utmärker folkpartiet i familjepolitiska frågor och skiljer dem från de andra borgerliga partierna är deras fokus på jämställdhet och deras positiva inställning till en individuell föräldraförsäkring.

CENTERPARTIET

Den demografiska utvecklingen – ett problem?

Enligt centerpartiet är den åldrande befolkningen och det historiskt låga barnafödandet en av de största utmaningarna inför framtiden och ett hot mot den generella välfärden. Sverige står inför en situation med brist på arbetskraft, redan idag rekryteras arbetskraft som exempelvis läkare och civilingenjörer från andra länder, skriver riksdagsledamoten Birgitta Carlsson m.fl. i en motion till riksdagen. Samtidigt har en allt hårdare visumpolitik gjort det svårare för människor att ta sig över Europas gränser. Mot denna bakgrund kan Sveriges restriktiva visumpolitik ifrågasättas. Vi måste ge fler människor chansen att bidra till den gemensamma välfärden, menar centerpartiet och förordar ökad arbetskraftsinvandring, med förbehållet att detta måste ske med omsorg om de människor som söker sig hit.¹²⁵

¹²⁴ <http://www.folkpartiet.se>, familjepolitik, 03-08-28. Rapport om ny ideologisk kurs i jämställdhetspolitiken ”Hela lönen, hela makten!”, 02-01-22.Motion till riksdagen 1997/98:Sf306 av Barbro Westerholm m.fl.

¹²⁵ Motion till riksdagen 2002/03:Sf214 av Birgitta Carlsson m.fl.

Orsaker till det låga barnafödandet

Att ekonomin har stor betydelse för familjeplaneringen är svårt att komma ifrån, menar centern. Föräldraledigheten är för flertalet barnfamiljer helt beroende av möjligheten att erhålla ersättning under ledigheten. Föräldraförsäkringens koppling till tidigare inkomst och ersättningsnivå och den låga garantinivån gör att många par skjuter upp familjebildandet tills de har avslutat sina studier och fått ett stabilt fäste på arbetsmarknaden.¹²⁶

En annan förklaring till att unga kvinnor skjuter upp barnafödandet är att det är svårt för kvinnor att kombinera förvärvsarbete med ansvar för hem och barn, vilket i sin tur har att göra med att de flesta kvinnor fortfarande har huvudansvaret för familjen.¹²⁷ Vidare innebär den ökade förvärvsfrekvensen bland småbarnsföräldrar ökad stress och slitningar mellan arbete och familj.¹²⁸

Ytterligare en förklaring till det låga barnafödandet som centern framför är ovisshet inför framtiden i fråga om arbete och ekonomisk trygghet. För alla de egenföretagare, tillfälligt anställda och projektanställda, är regelverket för föräldraförsäkringen för stelbent och leder till stor osäkerhet. Många unga känner också oro för samhällets utveckling med avseende på miljöförstöring, krig, konflikter och kriminalitet. Ingen förälder vill att ens barn växer upp i en osäker och konfliktfylld värld, menar centern.¹²⁹

Åtgärder

För att människor ska känna sig trygga och våga bilda familj behövs enligt centern en politik för hållbar utveckling.¹³⁰ Barn ska födas av kärlek, de ekonomiska förutsättningarna ska inte påverka barnafödandet understryker centern. Samhällets finansiering av barnafödandet ligger idag på en låg nivå konstaterar man och framhåller att den ekonomiska ersättningen måste ge alla en möjlighet att bli föräldrar. Samhället och politikerna ska heller inte moralisera över eller motarbeta vissa familjebildningar. Centerpartiet betonar att för dem är alla lika mycket värda och alla familjer, oberoende sammansättning, ska stödjas. Goda ekonomiska förutsättningar hjälper dessutom föräldrar att vara bra föräldrar menar centerpartiet. Partiet föreslår således rejäla ekonomiska förstärkningar till barnfamiljerna och förordar bl.a. en

¹²⁶ Motion till riksdagen 2002/03:Sf214 av Birgitta Carlsson m.fl.

¹²⁷ Motion till riksdagen 1999/2000:Sk760 av Viviann Gerdin.

¹²⁸ Motion till riksdagen 1999/2000:So325 av Kenneth Johansson m.fl.

¹²⁹ Motion till riksdagen 1999/2000:So325 av Kenneth Johansson m.fl.

¹³⁰ Motion till riksdagen 1999/2000:So325 av Kenneth Johansson m.fl.

höjning av både golvet och taket i föräldraförsäkringen. Grundnivån i föräldrapenningen bör enligt centern vara högre än socialbidragsnormen. Garantinivån bör därför höjas till 200 kronor per dag och taket till 11 basbelopp de första 390 dagarna. Vidare vill centern höja ersättningen under garantidagarna till 90 kronor per dag.¹³¹

Centerpartiet framhåller att familjepolitiken behöver förnyas så att den utgår från barnens och familjernas behov. Även den ekonomiska politiken måste kompletteras med ett barnperspektiv. Centern kritiserar också socialdemokraterna för att utgå från att föräldrarna inte klarar av att ta ansvar för barnens uppväxt och uppfostran. Makten över barnomsorgen måste flyttas från staten och kommunerna till föräldrarna gör centerpartiet gällande. En bra familjepolitik stöder föräldraskapet men tar inte över ansvaret för uppfostran och utveckling, betonar man. Dock kan föräldrar behöva moraliskt stöd i föräldrarollen. Föräldrautbildning, inte bara under de första åren, bör därför vara en återkommande del under barnens uppväxt.¹³²

Det är också viktigt att föräldrar får mer tid till sina barn. För att öka föräldrarnas självbestämmande föreslår centern ett barnomsorgskonto som föräldrarna fritt ska kunna använda till att exempelvis minska sin arbetstid under barnens förskoleår, köpa omsorgstjänster eller använda för konsumtion. Valfrihet förutsätter mångfald, det är därför viktigt att det finns många olika typer av barnomsorg att välja mellan. Barn till föräldrar som vill förvärvsarbeta ska ha tillgång till dagis och förskola. De föräldrar som på hel- eller deltid vill stanna hemma när barnen är små eller lösa barnomsorgen på annat sätt ska ha möjlighet till detta. Centerpartiet förordar också lagstadgad rätt till femtioprocentig tjänstledighet upp till barnet är 8 år. För att finansiera dessa åtgärder vill centern riva upp beslutet om maxtaxan och avstå från föräldraförsäkringens förlängning på 30 dagar. Maxtaxan är en dyr reform och gynnar dessutom främst familjer med hög inkomst, menar centern. Dessutom får de familjer som väljer att själva lösa barnomsorgen inte del av subventionen.¹³³

Enligt centern är det viktigt att familjepolitiken gynnar jämställdheten mellan kvinnor och män. Att ha möjlighet att kombinera föräldraskap med förvärvsarbete är en central del i den svenska familje- och jämställdhetspolitiken. Idag tas den största delen av föräldradledigheten ut

¹³¹ Familjepolitik, <http://www.centerpartiet.se>, 03-04-03. Motion till riksdagen 1999/2000:So325 av Kenneth Johansson m.fl.

¹³² Familjepolitik, <http://www.centerpartiet.se>, 03-04-03. Motion till riksdagen 1999/2000:So325 av Kenneth Johansson m.fl.

¹³³ Familjepolitik, <http://www.centerpartiet.se>, 03-04-03. Motion till riksdagen 1999/2000:So325 av Kenneth Johansson m.fl.

av kvinnor. Männerna bör uppmuntras att dela ansvaret för familjen och i högre utsträckning utnyttja föräldraledigheten, menar centern. Partiet poängterar dock att de inte tror på metoder som hindrar föräldrarna från att själva bestämma hur de ska dela föräldraledigheten mellan sig. Samtidigt framstår centern som positiva till ”mamma-pappa-månaden” då de skriver att ”den har givit tydliga signaler till fäder att öka sin tid med barnen”. Detta gör att centerns inställning i frågan ter sig en smula motsägelsefull. Den strategi centern tydligast förespråkar är emellertid förändringar av attityder inom arbetslivet, det ska vara en merit att vara föräldraledig, påpekar man.¹³⁴ Hur detta, rent praktiskt, ska gå att förverkliga framgår emellertid inte.

Vardagsservicen är en annan fråga som enligt centern måste komma upp på dagordningen. Den har större betydelse än många tror, skriver Viviann Gerdin i en motion till riksdagen. Då det fortfarande är kvinnorna som står för merparten av hemarbetet efterfrågas hushållstjänster av alltfler unga dubbelarbetande kvinnor. Statligt subventionerade hushållstjänster är ett förslag för att öka möjligheterna att förena förvärvsarbete och familjeliv. Centern föreslår tillsammans med de andra borgerliga partierna en femtioprocentig skattereduktion på hushållstjänster och fastslår att en kvinnovänlig politik bör ta hänsyn till både produktion och reproduktion.¹³⁵

Att få barn är för många det viktigaste i livet skriver riksdagsledamoten Rigmor Stenmark och uppmärksammar den stora grupp människor som är ofrivilligt barnlösa. Mot bakgrund av att det dessutom föds för få barn i Sverige förespråkar hon ekonomiskt stöd till denna grupp samt statliga bidrag till de barnlösas förening. Idag erhåller endast hälften av alla par som får assisterad befruktning ekonomiskt stöd vilket är märkligt i ett samhälle som med andra medel stimulerar till ett ökat barnafödande menar Stenmark.¹³⁶

Slutsatser

Enligt centerpartiet är det låga barnafödandet en av de största utmaningarna inför framtiden, denna uppfattning har dock inte resulterat i någon omfattande mängd material. Det lilla material med anknytning till barnafödande som centern frambringat är inte särskilt ideologiskt utan pragmatiskt och inriktat på åtgärder som barnomsorgskonto och hushållstjänster. Centern gör heller inga djupdykningar i fråga om orsaker till det låga barnafödandet. Det enda som

¹³⁴ Motion till riksdagen 1997/98:A81 av Andreas Carlgren m.fl. 1999/2000:So325 av Kenneth Johansson m.fl. Debatt i riksdagen, anf. 164 Birgitta Carlsson, Snabbprotokoll 2000/01:83, 01-03-21.

¹³⁵ Motion till riksdagen 1999/2000:Sk760 av Viviann Gerdin. 1999/2000:So325 av Kenneth Johansson m.fl.

utmärker partiet i nativitetsfrågan är resonemanget kring hållbar utveckling och ungas oro inför miljöförstöring och krig som orsak till det låga barnafödandet. Centerpartiets ståndpunkt att de ekonomiska förutsättningarna inte ska påverka barnafödandet är, om man ska hårdra det hela, kanske orealistiskt då människors preferenser när det gäller antal barn alltid i viss utsträckning kommer att påverkas av ekonomiska och samhällsliga förhållanden.

KRISTDEMOKRATERNA

Den demografiska utvecklingen – ett problem?

Att det föds så få barn i Sverige idag är enligt kristdemokraterna en varningsklocka. Det är en mycket allvarlig fråga för ett land när inte medborgarna vill växa och bli fler säger Ulla-Britt Hagström i en riksdagsdebatt och refererar till undersökningar som visar att nio av tio svenskar i åldern 18 till 40 egentligen *vill* skaffa barn. ”Det är förödande för en nation om det inte skapas utrymme för barn att födas och för vuxna att vara föräldrar” skriver Alf Svensson m.fl. i en motion till riksdagen.¹³⁷ I en annan motion, angående de låga födelsetalen, citerar Tuve Skånberg nordisk familjebok från 1914: ”I forntiden förde tvåbarnssystemet Grekland och Rom mot undergången. Det torde göra detsamma med våra folk, därest det blir allmän folksed.” Skånberg skriver sedan att en undergång i dagsläget visserligen är en överdrift men att födelsetalen likväl är alarmerande och påpekar att i slutet av 1990-talet var antalet avlidna fler än antalet födda. Även om tendensen vänt något de senaste åren är situationen mycket oroväckande.¹³⁸

Skånberg framhåller även att antalet giftermål minskar. Sverige har dessutom världens äldsta befolkning och andelen äldre ökar kraftigt. Detta kommer inom några år innebära brist på ung arbetskraft, framför allt inom vård och omsorg, samtidigt som kostnaderna för alltfler och alltmer vårdkrävande äldre stiger, påpekar Skånberg. Även det inhemska sparandet påverkas negativt, tillväxten blir lägre, efterfrågan på varor, tjänster och bostäder sjunker och vi riskerar att hamna i en ekonomisk depression, skriver Skånberg och hänvisar till Lena Sommestad, (f.d.) vd för Institutet för Framtidsstudier (och nuvarande statsråd, min anm.).¹³⁹

¹³⁶ Motion till riksdagen 2001/02:So300 av Rigmor Stenmark.

¹³⁷ Debatt i riksdagen, anf. 23, 25 och 27 Ulla-Britt Hagström, Snabbprotokoll 2001/02:51, 02-01-15. Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl.

¹³⁸ Motion till riksdagen 2002/03:Sf238 av Tuve Skånberg. 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg.

¹³⁹ Motion till riksdagen 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg.

Mot bakgrund av den demografiska utvecklingen som Sverige står inför bör alla möjligheter prövas för att uppnå ett så barn- och familjevänligt samhälle som möjligt, menar kristdemokraterna. ”Vi måste fråga oss hur vi ska skapa ett samhälle där människor vill och kan sätta barn till världen” skriver Skånberg.

Huruvida kristdemokraterna ser ökad invandring som en lösning på framtida demografiska problem är något oklart, i partiets principprogram tar man inte ställning i frågan, det mesta tyder dock på att partiet numera är för viss arbetskraftsinvandring. I en motion till riksdagen framhåller elva kristdemokratiska riksdagsledamöter att befolkningsutvecklingen visar att Sverige kommer att behöva arbetskraftsinvandring framöver.¹⁴⁰ På partiets hemsida skriver Göran Hägglund, gruppledare för kristdemokraternas riksdagsgrupp, att Sverige av demografiska skäl kommer att behöva arbetskraftsinvandring.¹⁴¹ Kristdemokraternas partiledare Alf Svensson förefaller däremot vara något mer negativ, i en artikel i *Östgöta Correspondenten* säger han att u-länderna själva behöver sin utbildade arbetskraft.¹⁴²

Orsaker till det låga barnafödandet

Varför föds det då allt färre barn enligt kristdemokraterna? Ett flertal förklaringar nämns, de flesta strukturella med koppling till ekonomi och arbetsmarknad; 90-talets lågkonjunktur, ökad förvärvsfrekvens, högre tempo i arbetslivet och ökad arbetslöshet, framför allt bland ungdomar. Den höga arbetslösheten bidrar i sin tur till en ökad rädsla att förlora jobbet. Föräldraförsäkringens utformning, som förutsätter en fast förankring på arbetsmarknaden innan man skaffar barn, har också en negativ inverkan på barnafödandet, tror kristdemokraterna.¹⁴³

Vidare är arbetslivet inte tillräckligt barnvänligt menar kristdemokraterna och hänvisar till undersökningar som visar att endast tre procent av de undersökta företagen är uttalat positiva till att fäder tar ut sin föräldradighet. Andra undersökningar visar att benägenheten att skaffa barn är lägre bland arbetslösa och tillfälligt anställda än bland fast anställda och att kvinnor ibland t.o.m. tvingas skriva på kontrakt om att inte föda barn för att få anställning. Ulla-Britt Hagström påpekar även att mammor har en sämre inkomstutveckling än pappor och kvinnor

¹⁴⁰ Motion till riksdagen 2002/03:Sf334 av Sven Brus m.fl.

¹⁴¹ Artikel av Göran Hägglund ”Kristdemokrater för arbetskraftsinvandring”, 03-09-05.

¹⁴² Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl. 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg. Debattinlägg av Annelie Enochson m.fl. ”Livspusslet. En politik för hälsa och livskvalitet”, 2003. Intervju med Alf Svensson av Sofie Lycksell ”Social ingenjörskonst tror jag inte på”, *Östgöta Correspondenten*, 03-07-10.

¹⁴³ Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl. 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg.

utan barn. Sammantaget har det blivit svårare att förena föräldraskap och yrkesliv och många småbarnsföräldrar upplever dubbelarbetet som mycket påfrestande. En annan förklaring som kristdemokraterna nämner är att samtidigt som antalet studenter har ökat har villkoren för att förena studier och barn försämrats de senaste åren.¹⁴⁴

Också andra mer generella orsaker tas upp av kristdemokraterna, som svårigheter att få livspusslet att gå ihop och få tid till barn och familj, släkt, vänner och sig själv. Denna tidsbrist skapar en känsla av otillräcklighet, trötthet och stress hos människor. Utöver det låga barnafödandet så kan dessa faktorer enligt kristdemokraterna även förklara det ökande antalet sjukskrivningar och skilsmässor, den ökande konsumtionen av alkohol och lugnande mediciner och den ökande brottsligheten. Allt detta är tydliga symptom på att människor inte mår bra av den politik som förs i Sverige idag framhåller kristdemokraterna.¹⁴⁵ Att socialstyrelsen till på köpet går ut och säger att onödiga kejsarsnitt ska betalas av kvinnorna själva gynnar knappast barnafödandet, menar Ulla-Britt Hagström, enligt henne finns inga onödiga sådana. Man nämner även bostadssituationen som en orsak till det låga barnafödandet och hänvisar till en SIFO-undersökning som visar att ca 300 000 svenskar mellan 18 och 40 år skulle skaffa fler barn om de hade en egen eller en större bostad.¹⁴⁶

Även den ofrivilliga barnlösheten har ökat, framhåller Skånberg i en motion till riksdagen. Faktorer som rökning, miljögifter, infektioner och könssjukdomar inverkar på fruktsamheten hos både kvinnor och män. Dagens livsstil, där man skjuter upp familjebildandet och vill hinna med ”allt” innan man skaffar barn, innebär inte bara en senareläggning av nästa generation utan även lägre födelsetal totalt sett eftersom fruktsamheten drastiskt försämras efter 35-årsåldern, skriver Skånberg.¹⁴⁷

Attityder och värderingar påverkar enligt kristdemokraterna också nativiteten. Att vi inte prioriterar familjen nämns som en av de viktigaste orsakerna till det låga barnafödandet. Så länge inte familjen ges det värde den, enligt kristdemokraterna, borde ha svalnar framtidstron och färre barn föds. Problematiken handlar i grund och botten om tro, hopp och kärlek, menar Ulla-Britt Hagström. Undersökningar visar att människor idag har väldigt höga krav, de vill

¹⁴⁴ Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl. 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg. Debattinlägg av Annelie Enochson m.fl. ”Livspusslet. En politik för hälsa och livskvalitet”, 2003. Debatt i riksdagen, anf. 7 Yvonne Andersson, Snabbprotokoll 1998/99:36, 98-12-15. Debatt i riksdagen, anf. 23, 25 och 27 Ulla-Britt Hagström, Snabbprotokoll 2001/02:51, 02-01-15.

¹⁴⁵ Debattinlägg av Annelie Enochson m.fl. ”Livspusslet. En politik för hälsa och livskvalitet”, 2003.

¹⁴⁶ Debatt i riksdagen, anf. 23, 25 och 27 Ulla-Britt Hagström, Snabbprotokoll 2001/02:51, 02-01-15.

¹⁴⁷ Motion till riksdagen 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg.

ha avklarat sina studier, ha fast arbete, hög lön, en bra karriär och en bra bostad innan de skaffar barn. Vidare finns idag en negativ inställning i samhället till föräldraskap, i synnerhet ungt föräldraskap, och många unga gravida kvinnor vittnar om hur de inom exempelvis mödravården känt sig tvingade till att göra abort. En annan förklaring till det minskade barnafödandet som nämns är tvåbarnsnormen och barns minskade värde, vilket i sin tur är en följd av att Sverige inte längre är ett bondesamhälle, där barn innebär billig arbetskraft och en trygghet för ålderdomen.¹⁴⁸

Åtgärder

Kristdemokraterna kritiserar regeringen för att inte vara tillräckligt åtgärdsinriktad när det gäller barnafödandet. Familjen har en oersättlig roll understryker kristdemokraterna och är den viktigaste byggstenen i samhället. Hemarbetet och föräldrarollen bör därför uppvärderas. Detta vill kristdemokraterna åstadkomma genom politiska beslut och genom att verka för positiva attityder till barn, barnafödande, äktenskap och familjebildning. Flerbarnsidealet bör stödjas och tvåbarnsidealet ersättas av ett trebarnsideal, skriver Tuve Skånberg i en motion till riksdagen. Värdefrågorna måste diskuteras grundligt, om tillit och framtidstro saknas sätts inga barn till världen. Kristdemokraterna förordar därför en värdekommission. Att föda och fostra barn är den bästa samhällstjänsten, det är viktigt att detta synsätt genomsyrar samhället, menar kristdemokraterna.¹⁴⁹

Vidare måste villkoren för studenter att bli föräldrar ses över. Föräldrar och barn ska inte straffas för att de valt att bilda familj under studietiden menar kristdemokraterna. Unga föräldrar är en annan grupp som behöver mer stöd av samhället i form av exempelvis eget boende, träffpunkter med andra i samma situation och föräldrautbildning. Minst lika viktigt är att bemöta unga (blivande) föräldrar med respekt, påpekar Jakob Forssmed.¹⁵⁰

Barnen är det dyrbaraste vi har, understryker kristdemokraterna, deras behov ska därför stå i centrum. Eftersom ingen bättre kan avgöra vad som är bäst för det egna barnet än föräldrarna är subsidiaritetsprincipen, dvs. att beslut inte ska fattas högre upp än vad som är nödvändigt, utgångspunkten för kristdemokraternas familjepolitik. Genom att stödja föräldrarna och

¹⁴⁸ Motion till riksdagen 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg. Interpellation 2002/03:415 av Jakob Forssmed. Debatt i riksdagen, anf. 23, 25 och 27 Ulla-Britt Hagström, Snabbprotokoll 2001/02:51, 02-01-15.

¹⁴⁹ Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl. 2002/03:Sf238 av Tuve Skånberg. 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg. Debatt i riksdagen, anf. 23, 25 och 27 Ulla-Britt Hagström, Snabbprotokoll 2001/02:51, 02-01-15.

¹⁵⁰ Motion till riksdagen 2002/03:Sf238 av Tuve Skånberg. 2001/02:So524 av Magda Ayoub. Interpellation 2002/03:415 av Jakob Forssmed.

tillvarata ”den naturliga viljan och kraften hos familjen” hjälper man barnen bäst, inte genom styrande bidrag. Partiet argumenterar vidare för att Sverige borde införa ett barnperspektiv i politiken och framhåller Storbritannien som exempel, varje beslut som fattas bör stämmas av för att se om och hur det främjar familjen, menar kristdemokraterna.¹⁵¹

Enligt kristdemokraterna är barnen och deras längtan efter vuxna ”vår tids blinda fläck”. Familjepolitiken måste därför utformas så att den skapar förutsättningar för föräldrarna att spendera mer tid med sina barn. Detta, menar man, skulle förutom förbättrad kontakt mellan föräldrar och barn och ökad familjestabilitet även främja familjebildningen. ”I trygga och stabila familjer föds trygga – och fler barn”, skriver Skånberg. I ett flertal motioner till riksdagen anför kristdemokraterna om rätt till tre års föräldraledighet i samband med barnets födelse och hänvisar till undersökningar som visar att många föräldrar skulle vilja tillbringa mer tid med sina barn. Ingen förälder ska enligt kristdemokraterna behöva tvingas ut på arbetsmarknaden.

Ett annat sätt att göra det möjligt för föräldrar att tillbringa mer tid med sina barn är att utforma beskattningen så att man kan köpa hushållstjänster vitt till ett rimligt pris. Tillsammans med de andra borgerliga partierna har kristdemokraterna föreslagit att det vita priset på hushållstjänster ska halveras. Detta vill man åstadkomma genom en femtioprocentig skattereduktion på arbetskostnaden. Att förbättra förutsättningarna för att kunna köpa hushållstjänster skulle dessutom förbättra jämställdheten då det oftast är kvinnorna som har huvudansvaret för hem och barn, resonerar kristdemokraterna.¹⁵²

Föräldraförsäkringen har enligt partiet stor betydelse för både viljan och de ekonomiska möjligheterna att skaffa barn. De ekonomiska villkoren för barnafödande och för att ta hand om sina barn måste därför vara fördelaktiga. Kristdemokraterna förespråkar en höjning av både golvet, dvs. garantinivån, och taket i föräldraförsäkringen. Att höja garantinivån är angeläget då de flesta unga föräldrar inte har hunnit bygga upp en stark ekonomi. Det är särskilt viktigt för studenter som idag tvingas välja mellan socialbidragsberoende eller att arbeta eller studera under barnets första levnadsår. Kristdemokraterna föreslår en höjning av garantinivån till 200 kronor per dag, ersättningen skulle därmed motsvara golvnivån i arbetslöshetsförsäkringen och garantipensionen för en gift eller samboende pensionär. Taket i

¹⁵¹ Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl. 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg. Debattinlägg av Annelie Enochson m.fl. ”Livspusslet. En politik för hälsa och livskvalitet”, 2003.

föräldraförsäkringen vill man höja från 7,5 prisbasbelopp till 11 prisbasbelopp, dessutom föreslår man en höjning av ersättningsnivån från 80 till 90 procent. Vidare vill kristdemokraterna ändra studielånsystemet så att studenter som till följd av barnafödande presterar mindre inte missgynnas för det. Man vill också avskaffa ”2,5-årsregeln” samt höja barnbidraget och flerbarnstillägget.¹⁵³

Kristdemokraterna anser att det är eftersträvansvärt att föräldrarna delar föräldraledigheten emellan sig så att även pappan får en nära relation till barnet. En annan positiv följd av detta som partiet nämner är ökad jämställdhet i föräldrarnas relation och att kvinnors möjlighet att göra karriär inom arbetslivet ökar.¹⁵⁴ Hur man vill gå tillväga för att förmå papporna att ta ut en större del av föräldraledigheten framgår dock inte, att från politiskt håll styra hur föräldrarna delar föräldraledigheten emellan sig är inte något som kristdemokraterna förespråkar. ”Någon slags social ingenjörskonst tror jag inte på” säger Alf Svensson till Östgöta Correspondenten, apropå pappors uttag av föräldraledigheten.¹⁵⁵

Alla människor mår och utvecklas bäst i små grupper menar kristdemokraterna och kritiserar de stora systemlösningarna för barnomsorgen som skapats utifrån de vuxnas behov de senaste årtiondena. Enligt kristdemokraterna utgör familjen den bästa miljön för ett litet barn, man medger dock att perfekta familjer och felfria föräldrar inte existerar men att så gott som alla föräldrar ändå vill sina barns bästa. Begreppet barnomsorg bör därför utvidgas till att även omfatta vård i det egna hemmet, barnfamiljer måste ges bättre ekonomiska förutsättningar att själva fostra sina barn. Denna uppfattning har enligt kristdemokraterna ett starkt stöd hos det svenska folket.¹⁵⁶

Med dagens system blir kostnaden för dem som själva stannar hemma med barnen eller köper tjänsten osubventionerad orimligt stor eftersom endast de som väljer att ha barnet på ett kommunalt finansierat familjedaghem eller förskola får del av de offentliga subventionerna. Kristdemokraterna förespråkar istället ett kontantstöd i form av ett barnomsorgskonto som är lika för alla och som innefattar alla barn. Detta stöd skulle vara 80 000 kronor per barn som

¹⁵² Kristdemokraternas principprogram kapitel 4. Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl. 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg.

¹⁵³ Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl. 2001/02:Sf366 av Stefan Attefalk. 2001/02:Ub437 av Yvonne Andersson m.fl. 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg.

¹⁵⁴ Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl.

¹⁵⁵ Intervju med Alf Svensson av Sofie Lycksell ”Social ingenjörskonst tror jag inte på”, *Östgöta Correspondenten*, 03-07-10.

fyller ett år, om barnen har plats inom kommunalt finansierad barnomsorg reduceras beloppet. Ett annat alternativ är att införa skatteavdrag för barnfamiljer. Kristdemokraterna kritiserar det nuvarande systemet ur både valfrihets- och fördelningspolitisk synvinkel och menar att det bygger på ett socialistiskt och kollektivistiskt synsätt. Enligt dem har 80 procent av stöden till småbarnsfamiljerna en starkt styrande utformning. Föräldrar ska kunna välja mellan olika flexibla omsorgsformer för att kunna hitta en lösning som passar just dem. Makten över barnomsorgen måste flyttas från stat och kommuner till föräldrarna. Detta skulle även gynna ensamstående föräldrar menar kristdemokraterna.¹⁵⁷

Att vårda och fostra sina barn bör ses som en kompetenshöjning och en viktig samhällsuppgift. Dagens system, där man inte tar hänsyn till omvårdnad i hemmet och arbete som utförs utanför den etablerade arbetsmarknaden endast ger låg grundtrygghet, är enligt kristdemokraterna otidsenligt. Detta är även en jämställdhetsfråga då större delen av det obetalda arbetet utförs av kvinnor påpekar kristdemokraterna. Som ett led i uppvärderingen av hemarbetet finns, på initiativ från kristdemokraterna, rätten till s.k. barnår i det nya pensions-systemet, vilket innebär att fyra år per barn numera räknas som pensionsgrundande.¹⁵⁸

Villkoren för att kombinera föräldraskap och arbetsliv måste förbättras och arbetslivet bli mer barnvänligt och flexibelt. Detta vill kristdemokraterna uppnå genom god barnomsorg och opinionsbildning. För att främja en bra barnomsorg bör ett tak införas för barngruppernas storlek. Taket på barnomsorgsavgifterna (maxtaxan) vill kristdemokraterna ha kvar. Man vill också införa deltidstaxor för att öka valfriheten och minska trycket på förskolan. För att göra arbetslivet mer barnvänligt föreslår kristdemokraterna en nationell kampanj.¹⁵⁹

Slutsatser

Familjen är kristdemokraternas skötebarn. Enligt dem har familjen en oersättlig ställning och uppgift i samhället. För kristdemokraterna är de låga födelsetalen följaktligen ett stort problem. Riksdagsledamoten Tuve Skånberg verkar synnerligen oroad av det låga barnafödandet och har skrivit ett flertal motioner i ärendet. Hans inställning att tvåbarnsnormen måste ersättas av ett trebarnsideal är den mest explicita uppmaningen till ett ökat barnafödande i det material som jag har tagit del av. Även partiledaren Alf Svensson har

¹⁵⁶ Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl. 1999/00:Sf247 av Tuve Skånberg. Interpellation 2002/03:408 av Sven Brus.

¹⁵⁷ Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl.

¹⁵⁸ Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl.

¹⁵⁹ Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 av Alf Svensson m.fl.

engagerat sig i frågan. Att Alf Svensson använder risken för ”brain-drain” som argument mot arbetskraftsinvandring ter sig något motsägelsefullt och framstår därför som ett svepskäl då han i andra sammanhang betonar individens fria vilja. Mer konsekvent vore att argumentera för människors rätt att arbeta i det land de vill, förutsatt att de finner jobb där.

Liksom moderaterna undviker kristdemokraterna ämnet homosexuella föräldrar och utgår i sin politik från den heterosexuella kärnfamiljen. I likhet med de andra borgerliga partierna framhåller kristdemokraterna ökad valfrihet som den kanske viktigaste familjepolitiska åtgärden. Av alla partier är kristdemokraterna det parti som intensivast betonar faktorer som attityder, värderingar och prioriteringar i samband med barnafödande.

Om man genom familjepolitiken även bidrar till ökad jämställdhet är det positivt men detta är inte ett av kristdemokraternas främsta mål, man framhåller heller inte bristande jämställdhet som en orsak till det låga barnafödandet. Jämställdhet är enligt kristdemokraterna en positiv bieffekt av vissa politiska mål, som exempelvis subventionerade hushållstjänster eller ett ökat uttag av föräldraledigheten bland pappor, men aldrig det primära syftet. Det är barnens behov som ska sättas först och som ska styra politiken. Att man framhåller Storbritannien som exempel kan tyckas lite märkligt med tanke på att landet är ett av de OECD-länder med den högsta andelen fattiga barn.¹⁶⁰

SLUTDISKUSSION

För att efter denna genomgång återknyta till Bacchi, vad är det då, enligt partierna, som är det huvudsakliga problemet med det låga barnafödandet? Är dagens ”kris i befolkningsfrågan” en samhällsekonomisk och befolkningspolitisk fråga eller är det en välfärdsfråga för enskilda individer? Socialdemokraterna är det parti som av allt att döma har engagerat sig mest i frågan, tillsammans med kristdemokraterna är de också det parti som mest explicit utmålar nativitetsfrågan som ett samhällsproblem. För socialdemokraterna är det låga barnafödandet uttalat ett samhällsekonomiskt problem. En förklaring till detta skulle kunna vara att den välfärdspolitik och välfärdsstat som socialdemokraterna förespråkar är mer beroende av befolkningens ålderssammansättning än vad en liberal välfärdsstat är som i högre utsträckning

¹⁶⁰ År 1995 var 18,6 procent av barnen i Storbritannien fattiga, att jämföra med 2,7 procent i Sverige. Definitionen av ett fattigt barn är ett barn som lever i ett hushåll med en inkomst under 50 procent av medianinkomsten. OECD (2002) Society at a Glance Underlying Data.

bygger på individualism och marknadslösningar. Att de flesta partier inte uttryckligen talar om barnafödande som en fråga om framtida pensioner och välfärdsstatens överlevnad utan formulerar och framställer frågan i andra termer tyder på att det idag inte är riktigt accepterat att öppet föra befolkningspolitik. Istället talar man om att ”undanröja hinder” och ”skapa förutsättningar” för folk att skaffa så många barn de vill ha och betonar att unga människor faktiskt *vill* ha barn.

Moderaterna och folkpartiet är de partier som minst tycks oroa sig för de låga födelsetalen och är också de partier som är mest positivt inställda till arbetskraftsinvandring som lösning på den prognostiserade arbetskraftsbristen. Socialdemokraterna däremot ser inte arbetskraftsinvandring som en förstahandslösning. Vänsterpartiet, miljöpartiet, kristdemokraterna och centern nämner ökad invandring och/eller arbetskraftsinvandring som en möjlighet, dock med vissa förbehåll som att dessa människor inte får utnyttjas eller att fattiga länder inte får utsättas för s.k. brain-drain.

Inget parti lägger ansvaret för det låga barnafödandet hos de enskilda medborgarna. Det enda undantaget är kristdemokraterna som menar att det låga barnafödandet delvis beror på att familjen inte prioriteras och värderas tillräckligt högt, samt att människor idag har för höga krav på sin livssituation innan de vill sätta barn till världen. Sammantaget förs frågan i de flesta fallen uttryckligen fram som ett strukturellt problem. Var i samhället problemet anses ligga skiljer emellertid partierna åt.

Så gott som alla partier kopplar frågan om barnafödandet till jämställdhet och svårigheten, i synnerhet för kvinnor, att förena förvärvsarbete och familj. Men så är ju också alla partier, med undantag för moderaterna och kristdemokraterna, numera feministiska, åtminstone i den politiska retoriken.¹⁶¹ Intressant att notera är att även det feministiska språkbruket tagit sig in i den familjepolitiska diskursen. Man talar om könsroller, kvinnors underordning, kvinnors dubbelarbete och ansvars- och arbetsfördelningen i hemmet och tillämpar alltså ett maktperspektiv på den privata sfären. Att även ”det privata är politiskt” var ju som bekant ett av de centrala slagorden i den andra vågens kvinnorörelse på 1970-talet.

Miljöpartiet är det parti som fokuserar mest på jämställdhetsaspekten. Att bristande jämställdhet skulle vara en orsak i sig till det låga barnafödandet är en ståndpunkt som främst

återfinns hos socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet. En skillnad mellan partierna är att medan socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet eftersträvar en ändring av rådande arbetsfördelning mellan kvinnor och män vill kristdemokraterna istället uppvärdera det arbete som kvinnor utför, dvs. hemarbetet. Enligt kristdemokraterna och moderaterna kan jämställdhet inte kommenderas fram uppifrån. Tillsammans med de andra borgerliga partierna vill man istället låta familjer köpa sig till tid och jämställdhet genom skattereducerade hushållstjänster. Att detta tillvägagångssätt främst är förbehållet familjer med högre inkomst är svårt att komma ifrån även om partierna försöker argumentera för motsatsen.

För vänsterpartiet och socialdemokraterna är det låga barnafödandet främst en arbetsmarknadsfråga. En högre förvärvsfrekvens, framförallt bland kvinnor, bättre anställningskydd och förkortad arbetstid skulle öka barnafödandet menar man. Kristdemokraterna och moderaterna menar tvärtom, att den ökade förvärvsfrekvensen bland kvinnor är en av orsakerna till de låga födelsetalen. Partierna skiljer sig även åt när det gäller grundläggande bakomliggande antaganden. Socialdemokraterna och vänsterpartiet utgår från att föräldrar efter föräldraledigheten *vill* förvärvsarbeta och förespråkar således en politik som underlättar förenandet av förvärvsarbete och föräldraskap.

Kristdemokraterna och moderaterna däremot framhåller att man inte ska *tvinga* ut mammor (och pappor) på arbetsmarknaden och utgår sålunda från att det finns de som inte vill arbeta utanför hemmet och förordar därför en politik som gör det möjligt för en förälder att stanna hemma med barnen om man så önskar. Liksom när det gäller hushållstjänster är det troligt att ett barnomsorgskonto främst skulle gynna familjer med högre inkomst. Då en ersättning på 40 000 kronor om året motsvarar drygt 3000 kronor i månaden krävs att den som inte stannar hemma med barnen har en relativt hög inkomst för att familjen ska ha råd att avvara en lön. I realiteten kommer valfriheten med andra ord inte alla till del.

Kring ideologiskt värdeladdade frågor som rör familjen går åsikterna (föga förvånande) isär. Enligt kristdemokraterna är hemmet och familjen, ”den lilla gemenskapen”, den bästa platsen för små barn medan socialdemokraterna och dess stödpartier istället vill satsa på en utbyggd och avgiftsfri förskola för alla barn. För socialdemokraterna och dess nuvarande stödpartier är utgångspunkten för familjepolitiken att behålla det nuvarande systemet och öka de offentliga stöden; att bygga ut den offentliga barnomsorgen, förlänga och öka compensationen av

¹⁶¹ Dahlerup, Drude (2003) ”Feministisk partipolitik”, i Florin, Christina och Bergqvist Christina (red)

föräldraförsäkringen, samt underlätta förenandet av förvärvsarbete och föräldraskap för både kvinnor och män.

Ett problem för socialdemokraterna är att undersökningar visar att många föräldrar vill ha en annan barnomsorg än den som nu erbjuds och subventioneras av samhället och att många föräldrar vill stanna hemma längre med sina barn än vad föräldraförsäkringen ger möjlighet till.¹⁶² Att argumentera för en begränsad valfrihet när det gäller val av barnomsorg är svårt, vilket kan förklara varför detta i stort sett är en icke-fråga för socialdemokraterna och vänsterpartiet. Ett annat problem som dessa partier blundar för är att föräldraförsäkringens anknytning till inkomst gör den konjunkturläklig vilket innebär att barnafödandet vid perioder av hög arbetslöshet kan sjunka kraftigt. Mycket tyder på att sysselsättningskrisen var en av de viktigaste orsakerna till nittioalets fruktsamhetsfall.¹⁶³

För de borgerliga partierna handlar familjepolitik mycket om valfrihet, att föräldrarna fritt ska kunna välja hur de vill dela föräldraledigheten emellan sig och att kunna välja mellan flera olika barnomsorgsformer. I fråga om de s.k. pappamånaderna skiljer sig dock folkpartiet från de övriga. De borgerliga partierna förespråkar således någon form av subsidiaritetsprincip, där familjen - inte individen – är samhällets minsta beståndsdel, när det gäller familjepolitiken. Denna betoning på valfrihet vilar på föreställningen om att det inte existerar maktstrukturer i den privata sfären och att om politikerna bara lämnar medborgarna i fred har dessa en möjlighet att välja fritt i dessa frågor. Forskning på området, t.ex. hur föräldrar delar föräldraledigheten mellan sig, visar emellertid att det inte alltid är ett fritt val för båda parter utan ett ”val” som till stor del styrs av förväntningar och yttre omständigheter.¹⁶⁴ Oavsett om ersättningen för föräldraledigheten är inkomstrelaterad eller inte kommer det alltid vara så att familjer tjänar eller förlorar olika mycket beroende på vem som stannar hemma med barnen, vilket naturligtvis också har en viss inverkan på beslutet.

Det liberala synsättet att staten ska förhålla sig neutral i frågor som rör familjen är också problematiskt. Möjligen är detta tänkbart i en minimal ”nattvaktarstat” som inskränkts till att skydda liv och egendom. I en modern välfärdsstat ter sig dock föreställningen om en neutral

Framtiden i samtiden. Könsrelationer i förändring i Sverige och i omvärlden.

¹⁶² Se exempelvis ”Partitoppen kallsinnig mot småbarnen” av Per Kågeson och Ann-Marie Lidmark, DN-debatt, *Dagens Nyheter*, 02-07-08. RFV (2003a) Tid och pengar. Enkätundersökning till föräldrar, våren 2003.

¹⁶³ SOU 2001:79, Välfärdsbokslut för 1990-talet. Slutbetänkande/kommittén Välfärdsbokslut. Ds 2001:57 Barnafödandet i fokus. Från befolkningspolitik till ett barnvänligt samhälle.

¹⁶⁴ Se exempelvis Bekkengen, Lisbeth (2002) *Man får välja – om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*. RFV (2003) *Socialförsäkringsboken*.

stat, där familjen är en isolerad enhet som står utanför staten, något missvisande då staten alltid, mer eller mindre, kommer att styra medborgarnas beteende och gynna vissa grupper framför andra. Vidare finns åtskillig forskning som visar hur föreställningar om kön alltid byggs in och reproduceras i staten och det politiska systemet.¹⁶⁵ Med detta inte sagt att det inte finns gradskillnader när det gäller statens neutralitet. Högerpartiernas argumentation för neutralitet ska kanske främst tolkas som en kritik mot det nuvarande systemet, som man anser innebär alltför stora ingrepp i den privata sfären.

På vissa områden råder dock relativ samstämmighet bland partierna. Att arbeta för en attitydförändring för ett barnvänligare arbetsliv är ett okontroversiellt förslag som alla partier kan enas kring. Likaså att skapa framtidstro och ta bort hinder i lagstiftningen och på arbetsmarknaden för föräldraskap, samt motverka diskriminering av gravida och föräldralediga. Det enda parti som vare sig argumenterar för ett mer barnvänligt arbetsliv eller vill skärpa eller granska lagstiftningen när det gäller diskriminering i arbetslivet är moderaterna. Enligt dem är både svårigheterna att kombinera förvärvsarbete med familj och de låga födelsetalen en följd av den socialdemokratiska politiken.

Mycket tyder på att nedgången i födelsetalen öppnade upp en arena, eller vad John Kingdon benämnt *a window of opportunity*, där även andra frågor kunde diskuteras.¹⁶⁶ De lösningar partierna förespråkar för att öka barnafödandet är knappast exempel på nytänkande, snarare verkar det som om partierna ser födelsetalen som en förevändning för att föra fram sin vanliga familjepolitik och sina gamla käpphästar.

Att barn behövs och är värdefulla för samhället och framtiden må vara oomtvistat, hur vi bäst ska gå tillväga för att skapa förutsättningar för nya generationer att födas och ett barnvänligt samhälle råder däremot delade meningar om. Min förhoppning är att denna studie bidragit till att klargöra var de olika partierna står i dessa viktiga frågor.

¹⁶⁵ Se exempelvis Lewis, Jane "Gender and the Development welfare regimes" i *Journal of European Social Policy*, 2:3, Hirdman, Yvonne (1990) "Genussystemet" i *Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport*, Bergman, Helena (2003) *Att fostra till föräldraskap. Barnavårdsmän, genuspolitik och välfärdsstat 1900-1950*, Sainsbury, Diane (red) (1999) *Gender and Welfare State Regimes*.

¹⁶⁶ Kingdon, John W (1995) *Agendas, Alternatives and Public Policies*, 2nd ed, New York HarperCollins.

MATERIAL

SOCIALDEMOKRATERNA

<http://www.socialdemokraterna.se/familjepolitik>, 03-05-08.

”EU och migration”, <http://www.socialdemokraterna.se> , 03-09-12.

Debatt i riksdagen, anf. 22, 24, 26 Mona Sahlin, Snabbprotokoll 2001/02:51, 02-01-15.

Svar av Mona Sahlin på interpellation 2001/02:90 av Ulla-Britt Hagström (Kd), om diskriminering av kvinnor vid barnafödande, 16 §.

Prop. 2002/03:1, ”Ekonomisk trygghet för familjer och barn”.

Motion till riksdagen 2002/03:A360 ”Förbud för arbetsgivare att ställa frågor om planerade graviditeter” av Mikael Damberg, Niclas Lindberg, Hillevi Larsson.

Motion till riksdagen 2002/03:A359 ”Fasta jobb för ungdomar” av Mikael Damberg, Niclas Lindberg, Johan Löfstrand, Fredrik Olovsson, Hillevi Larsson.

Motion till riksdagen 2002/03:Sf349 ”Flexibel föräldraförsäkring” av Agneta Lundberg, Susanne Eberstein.

Motion till riksdagen 2002/03A304 ”Ändring i lagen om anställningsskydd vid föräldraledighet” av Lars U Granberg och Birgitta Ahlqvist.

Motion till riksdagen 2002/03:Sf297 ”Delad föräldraledighet av Veronica Palm.

Motion till riksdagen 2001/02:A365 ”Tillfälliga anställningar” av Krister Örnfjäder.

Motion till riksdagen 2001/02:A346 ”Förändring i lagen om anställningsskydd” av Carina Adolfsson Elgestam, Lars Wegendal, Tomas Eneroth.

Motion till riksdagen 2001/02:A233 ”Tidsbegränsade arbeten” av Märta Johansson, Mona Berglund Nilsson.

Motion till riksdagen 2001/02:Ub505 ”Familjepolitiskt stöd” av Margareta Sandgren

Anförande av Ingela Thalén vid BO:s nationella myndighetskonferens ”Framtidsperspektiv med barnkonventionen som utgångspunkt”, 01-12-06.

Pressmeddelande av Margareta Winberg ”Kvinnor driver jämställdheten framåt – men vad gör männen? Veckobrev v 21, 02-05-24.

Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 3”, 02-01-18.

Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 43”, 01-10-26.

Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 29”, 01-07-21.

Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 13”, 01-03-30.

Pressmeddelande av Margareta Winberg, ”Margareta Winberg i veckan, vecka 4”, 01-01-26.

Tal av Ingela Thalén, Sunne, 01-08-24.

Tal av Ingela Thalén vid forskarseminarium i Umeå, 00-01-19.

Tal av Göran Persson, regeringsförklaringen, 00-09-19.

Debattartikel av Lars Engqvist i samarbete med Claes-Bertil Ytterberg ”Äldre behövs i arbetslivet”, *Göteborgsposten*, 02-04-05.

Debattartikel av Per Kågeson och Ann-Marie Lidmark, ”Partitoppen kallsinnig mot småbarnen” DN-debatt, *Dagens Nyheter*, 02-07-08.

Debattartikel av Margareta Winberg och Sture Nordh ”Barn missgynnar kvinnans karriär”, DN-debatt, *Dagens Nyheter*, 01-03-07.

Intervju med Göran Persson av Maths Nilsson ”Låga barnafödandet vårt största samhällsproblem”, *Aftonbladet*, 00-11-09.

Artikel av Margareta Winberg ”Gör arbetslivet barntillåtet”, *Sydsvenska dagbladet*, 03-05-07.

Artikel av Margareta Winberg ”Vi vill stärka jämställdheten i skolan”, *Piteå-tidningen*, 02-09-24.

Artikel av Lena Sommestad, debattsidan *Uppsala Nya Tidning*, 02-05-28.

Artikel om ”Barnen i centrum” av Lena Hjelm-Wallén, 01-11-21.

Artikel av Margareta Winberg, Holger Eriksson, Mona Sahlin, Anette Carnhede, Ingela Thalén, Inger Efraimsson, Börje Johansson ”Föräldralediga måste få bättre stöd”, *Dagens Nyheter*, 01-11-19.

Artikel av Ingela Thalén ”Barn behövs!”, 01-07-12.

Artikel av Ingela Thalén ”Att stressa sig in i väggen”, *Tiden* nr 2, 01-05-17.

Artikel om ”Barnen i centrum” av Lena Hjelm-Wallén, *Vestmanlands läns tidning*, 00-12-11.

Artikel av Margareta Winberg ”Grattis familjen”, 00-04-08.

Artikel av Margareta Winberg ”Grattis familjen”, 00-04-08.

VÄNSTERPARTIET

Faktablad, ”Barnpolitik i stället för familjepolitik”, <http://www.vansterpartiet.se>, 03-07-03.

”Förenkla för studerande med barn”, <http://www.vansterpartiet.se>, 03-07-03.

Motion till riksdagen 2002/03:v970 ”Assisterad befruktning” av Tasso Stafilidis, Mats Einarsson, Siv Holma, Peter Pedersen, Per Rosengren, Rossana Valeria och Alice Åström.

Motion till riksdagen 2002/03:v443 ”Jämställd ekonomisk barnpolitik” av Gudrun Schyman, Lars Bäckström, Mats Einarsson, Marie Engström, Owe Hellberg, Berit Jóhannesson, Sten Lundström, Rossana Valeria, Alice Åström och Ulla Hoffman.

Motion till riksdagen 2001/02:v1263 ”Sluta att skuldbelägga kvinnor” av Tasso Stafilidis, Charlotta L. Bjälkebring och Alice Åström.

Motion till riksdagen 2001/02:v465 SDG ”Nedläggning av utlänningsnämnden m.m.” av Gudrun Schyman, Hans Andersson, Ingrid Burman, Lars Bäckström, Stig Eriksson, Owe Hellberg, Berit Jóhannesson, Kalle Larsson, Tanja Linderborg, Maggi Mikaelsson och Ulla Hoffman.

Motion till riksdagen 2001/02:v445 AT ”Från ekonomisk familjepolitik till ekonomisk barnpolitik” av Gudrun Schyman, Hans Andersson, Ingrid Burman, Lars Bäckström, Stig Eriksson, Owe Hellberg, Berit Jóhannesson, Tanja Linderborg, Maggi Mikaelsson och Ulla Hoffman.

Motion till riksdagen 1999/00:A219 ”Kvinnors arbetsmarknad” av Gudrun Schyman, Ingrid Burman, Lars Bäckström, Stig Eriksson, Owe Hellberg, Berit Jóhannesson, Tanja Linderborg, Maggi Mikaelsson, Camilla Sköld Jansson, Carlinge Wisberg, Hans Andersson, Ulla Hoffman, Siv Holma, Kalle Larsson, Sven-Erik Sjöstrand, Gunilla Whalén.

Motion till riksdagen 1999/00:A29 ”Med anledning av proposition 1999/2000:144 Undantag från turordningen” av Gudrun Schyman, Ingrid Burman, Lars Bäckström, Stig Eriksson, Owe Hellberg, Berit Jóhannesson, Tanja Linderborg, Maggi Mikaelsson, Camilla Sköld Jansson, Carlinge Wisberg, Hans Andersson.

Motion till riksdagen 1998/99:So380 ”Familjepolitiken” av Gudrun Schyman, Hans Andersson, Ingrid Burman, Lars Bäckström, Stig Eriksson, Owe Hellberg, Berit Jóhannesson, Tanja Linderborg och Maggi Mikaelsson.

Debattartikel av Gudrun Schyman ”Kärnfamiljen – en källa till mycket ont”, *Aftonbladet*, 02-08-07.

MILJÖPARTIET DE GRÖNA

Motion till riksdagen 2002/03:mp327 ”Jämställdhet och föräldraskap” av Lars Ångström, Claes Roxbergh, Kerstin-Maria Stalin, Barbro Feltzing, Gustav Fridolin, Mona Jönsson och Leif Björnlod.

Motion till riksdagen 2001/02:mp826 ”Jämställdhet och mannen” av Matz Hammarström, Lotta Nilsson-Hedström, Kia Andreasson, Helena Hillar Rosenqvist, Per Lager, Gudrun Lindvall, Ingegerd Saarinen, Birger Schlaug, Lars Ångström, Barbro Feltzing, Gunnar Goude,

Mikael Johansson, Ewa Larsson, Yvonne Ruwaida, Marianne Samuelsson och Kerstin-Maria Stalin.

Motion till riksdagen 2001/02:mp670 ”Kvalitetshöjning inom barnomsorg, förskola och förskoleklass av Gunnar Goude, Gudrun Lindvall, Kerstin-Maria Stalin och Marianne Samuelsson.

Motion till riksdagen 2001/02:mp042 ”med anledning av skr. 2001/02:166 Barnpolitiken – arbetet med strategin för att föverkliga FN:s barnkonvention om barnets rättigheter” av Lotta N Hedström, Matz Hammarström, Lotta Nilsson-Hedström, Kia Andreasson, Helena Hillar Rosenqvist, Per Lager, Gudrun Lindvall, Ingegerd Saarinen, Lars Ångström, Barbro Feltzing, Gunnar Goude, Mikael Johansson, Ewa Larsson, Yvonne Ruwaida, Marianne Samuelsson och Kerstin-Maria Stalin, Maria Wetterstrand.

Motion till riksdagen 2000/01:mp310 ”Jämställdhet” av Matz Hammarström, Barbro Fletzing, Gunnar Goude, Mikael Johansson, Per Lager, Gudrun Lindvall, Ingegerd Saarinen, Birger Schlaug, Lars Ångström, Kia Andreasson, Helena Hillar Rosenqvist, Thomas Julin, Ewa Larsson, Yvonne Ruwaida, Marianne Samuelsson, Kerstin-Maria Stalin.

Motion till riksdagen 1999/00:Sf265 ”Förlängd föräldraförsäkring och utökad pappamånad” av Birger Schlaug, Barbro Feltzing, Thomas Julin, Kerstin-Maria Stalin, Kia Andreasson, Matz Hammarström, Gunnar Goude, Helena Hillar Rosenqvist, Mikael Johansson, Per Lager, Ewa Larsson, Gudrun Lindvall, Yvonne Ruwaida, Ingegerd Saarinen, Marianne Samuelsson, Lars Ångström.

Motion till riksdagen 1999/2000:A819 ”Jämställdhet” av Birger Schlaug, Barbro Feltzing, Kia Andreasson, Gunnar Goude, Matz Hammarström, Helena Hillar Rosenqvist, Mikael Johansson, Thomas Julin, Per Lager, Ewa Larsson, Gudrun Lindvall, Yvonne Ruwaida, Marianne Samuelsson, Ingegerd Saarinen, Kerstin-Maria Stalin, Lars Ångström.

Pressmeddelande ”Mp röstar nej till ny invandringspolitik för EU”, 01-10-03.

Artikel av Gustav Fridolin ”När vänstern stal jämställdheten”, *Expressen*, 01-03-06

MODERATA SAMLINGSPARTIET

Motion till riksdagen 2002/03:Sf359 ”Ändrade regler för SGI och föräldraledighet” av Göran Lindblad.

Motion till riksdagen 2002/03:A315 ”Jämställdhet” av Anders G Högmark, Patrik Norinder, Henrik Westman, Tobias Billström, Anna Lindgren och Carl-Axel Johansson.

Motion till riksdagen 2001/02:A228 ”Jämställdhet” av Mikael Odenberg, Kent Olsson, Patrik Norinder, Henrik Westman, Anna Kinberg, Ewa Thalén Finné, Anna Åkerhielm, Rolf Gunnarsson och Anna Lilliehöök.

Motion till riksdagen 2000/01:m532 med anledning av prop. 2000/01:100 2001 års ekonomiska vårproposition, ”Att kunna räcka till - en modern familjepolitik” av Bo Lundgren, Per Unckel, Anders Björck, Chris Heister, Gunnar Hökmark, Göran Lennmarker,

Inger René, Beatrice Ask, Carl Fredrik Graf, Anders G Hökmark, Henrik Landerholm, Fredrik Reinfeldt och Per Westerberg.

Motion till riksdagen 1999/2000:A805 ”Jämställdhet” av Bo Lundgren, Per Unckel, Beatrice Ask, Anders Björck, Carl Fredrik Graf, Chris Heister, Gun Hellsvik, Gunnar Hökmark, Henrik Landerholm, Göran Lenmarker, Fredrik Reinfeldt, Inger René och Per Westerberg.

Motion till riksdagen 1999/2000:Sf296 ”Ekonomisk trygghet för familjer och barn” av Margit Gennser, Ulf Kristersson, Leif Carlson, Gustaf von Essen, Christina Husmark Pehrsson, Björn Leivik, Göran Lindblad, Cecilia Magnusson och Carl G Nilsson.

Motion till riksdagen 1997/98:Sf279 ”Utgiftsområde 12. Ekonomisk trygghet för familjer och barn” av Gullan Lindblad, Sten Svensson, Leif Carlson, Maud Ekendahl, Catharina Elmsäter-Svärd, Gustaf von Essen, Margit Gennser, Stig Grauers, Rolf Gunnarsson, Hans Hjortzberg-Nordlund, Tomas Högström, Annika Jonsell, Göte Jonsson, Ulf Kristersson, Bertil Persson, My Persson, Marietta de Pourbaix-Lundin, Åke Sundqvist, Birgitta Wichne, Liselotte Wågö och Anna Åkerhielm.

Pressmeddelande, ”Nu är det fa(m)iljerevolution på gång” <http://www.moderat.se>, 03-04-03.

Pressmeddelande, ”Frågan om barnafödandet är en fråga om kvinnor i manliga strukturer”, Elmsäter-Svärd, 01-11-01.

Pressmeddelande, ”Storken kommer inte med bidrag”, Cecilia Magnusson, 00-12-12.

FOLKPARTIET LIBERALERNA

<http://www.folkpartiet.se>, familjepolitik, 03-08-28.

Folkpartiet liberalernas partiprogram ”Frihet att växa”, antaget vid landsmötet i Göteborg 1997, reviderat vid landsmöten 1999 och 2001.

Debatt i riksdagen, anf. 42 Tina Acketoft, Snabbprotokoll 2002/03:58, 03-02-14.

Debatt i riksdagen, anf. 141 Birgitta Ohlsson, Snabbprotokoll 2002/03:38, 02-12-17.

Rapport om ny ideologisk kurs i jämställdhetspolitiken ”Hela lönen, hela makten!”, 02-01-22.

Motion till riksdagen 1997/98:Sf306 ”Familjepolitiken” av Barbro Westerholm, Kerstin Heineman, Sigge Godin, Bo Könberg och Ann-Kristin Føsker.

CENTERPARTIET

Familjepolitik, <http://www.centerpartiet.se>, 03-04-03

Debatt i riksdagen, anf. 164 Birgitta Carlsson, Snabbprotokoll 2000/01:83, 01-03-21.

Motion till riksdagen 2002/03:Sf214 ”Migrations- och integrationspolitik” av Birgitta Carlsson, Annika Carlsson, Kenneth Johansson, Sofia Larsen, Birgitta Sellén, Margareta Andersson och Jan Andersson.

Motion till riksdagen 2001/02:So300 ”Hjälp vid ofrivillig barnlöshet” av Rigmor Stenmark.

Motion till riksdagen 1999/2000:Sk760 ”Värmland som försökslän för hushållstjänster” av Viviann Gerdin.

Motion till riksdagen 1999/2000:So325 ”Barnkonto” av Kenneth Johansson, Birgitta Carlsson, Gunnel Wallin, Agne Hansson, Rolf Kenneryd och Margareta Andersson.

Motion till riksdagen 1997/98:A81 ”Rätt till föräldraledighet” av Andreas Carlgren, Margareta Andersson och Marie Wilén.

KRISTDEMOKRATERNA

Kristdemokraternas principprogram antaget 2001, kapitel 4, <http://www.kristdemokrat.se>, 03-04-03

Artikel av Bo Lundgren, Alf Svensson, Maud Olofsson, Lars Leijonborg ”Tillväxten skall upp till 3 procent”, DN-debatt, *Dagens Nyheter*, 02-08-11.

Artikel av Göran Hägglund ”Kristdemokrater för arbetskraftsinvandring”, 03-09-05

Debattinlägg av Annelie Enochson, Sven Brus, Kenneth Lantz, Lars Lindén ”Livspusslet. En politik för hälsa och livskvalitet”, 2003.

Debatt i riksdagen, anf. 198 Maria Larsson, Snabbprotokoll, 2001/02:81, 02-03-13.

Debatt i riksdagen, anf. 23, 25 och 27 Ulla-Britt Hagström, Snabbprotokoll 2001/02:51, 02-01-15.

Debatt i riksdagen, anf. 12 Yvonne Andersson, Snabbprotokoll 1999/2000:58, 00-02-01.

Debatt i riksdagen, anf. 7 Yvonne Andersson, Snabbprotokoll 1998/99:36, 98-12-15.

Interpellation 2002/03:415 av Jakob Forssmed till statsrådet Berit Andnor, om ungt föräldraskap.

Interpellation 2002/03:408 av Sven Brus till socialminister Lars Enqvist, om en modern familjepolitik på familjens villkor.

Interpellation 2001/02:90 av Ulla-Britt Hagström till jordbruksminister Margareta Winberg, om diskriminering av kvinnor vid barnafödande.

Motion till riksdagen 2002/03:Sf380 ”Ekonomisk trygghet för familjer och barn, utgiftsområde12” av Alf Svensson, Stefan Attefall, Inger Davidsson, Johanny Gylling, Göran Hägglund, Helena Höij, Maria Larsson, Mats Odell, Chatrine Pålsson.

Motion till riksdagen 2002/03:Sf334 ”Invandrare och flyktingar, utgiftsområde 8” av Sven Brus, Inger Davidsson, Kenneth Lantz, Helena Höij, Dan Kihlström, Ulrik Lindgren, Torsten Lindström, Chatrine Pålsson, Rosita Runegrund, Olle Sandahl och Gunilla Tjernberg.

Motion till riksdagen 2002/02:Sf379 ”Ensamstående” av Inger Davidson, Sven Brus, Helena Höij, Dan Kihlström, Kenneth Lantz, Ulrik Lindgren, Torsten Lindström och Chatrine Pålsson.

Motion till riksdagen 2002/03:Sf238 ”Familjepolitik” av Tuve Skånberg.

Motion till riksdagen 2001/02:So524 ”Postabortsyndrom” av Magda Ayoub.

Motion till riksdagen 2001/02:Ub437 ”Studenters villkor” av Yvonne Andersson, Inger Davidsson, Magda Ayoub, Sven Brus, Rose-Marie Frebran, Lars Gustafsson, Ulla-Britt Hagström, Dan Kihlström, Kenneth Lantz, Maria Larsson, Ester Lindstedt- Staaf, Désirée Pethrus Engström, Chatrine Pålsson, Fanny Rizell, Rosita Runegrund, Ingvar Svensson, Gunilla, Tjernberg och Erling Wälivaara.

Motion till riksdagen 2001/02:Sf366 ”Föräldra- och sjukpenningfällan” av Stefan Attefalk.

Motion till riksdagen 1999/00:Sf247 ”De låga födelsetalen” av Tuve Skånberg.

Intervju med Alf Svensson av Sofie Lycksell ”Social ingenjörskonst tror jag inte på”, *Östgöta Correspondenten*, 03-07-10.

ÖVRIG LITTERATUR

Ds 2001:57 *Barnafödandet i fokus. Från befolkningspolitik till ett barnvänligt samhälle.*

Bacchi, Carol Lee (1999) *Women Policy and Politics. The construction of policy problems.* SAGE: London.

Bekkengen, Lisbeth (2002) *Man får välja – om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv.* Diss. Karlstad universitet.

Bergman, Helena (2003) *Att fostra till föräldraskap. Barnavårdsmän, genuspolitik och välfärdsstat 1900-1950.* Diss. Stockholm universitet.

Bergström, Göran och Boréus, Kristina (2000) *Textens mening och makt,* Studentlitteratur, Lund.

Dahlerup, Drude (2003) ”Feministisk partipolitik?” i Florin, Christina och Bergqvist, Christina (red) *Framtiden i samtiden. Könrelationer i förändring i Sverige och i omvärlden.*

Duvander, Ann-Zofie och Andersson, Gunnar (2003) *När har vi råd med fler barn? En studie om hur inkomst påverkar fortsatt barnafödande.* RFV.

Hirdman, Yvonne (1989) *Att lägga livet till rätta. Studier i svensk folkhemspolitik.*

- Hirdman, Yvonne (1990) "Genussystemet" i *Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport*.
- Kingdon, John W (1995) *Agendas, Alternatives and Public Policies*, 2nd ed, New York HarperCollins.
- Klinth, Roger (2002) *Göra pappa med barn. Den svenska pappapolitiken 1960-1995*. Diss. Linköpings universitet.
- Larsson, Torbjörn (1994) *Det svenska statskicket*, Studentlitteratur, Lund.
- Lewis, Jane (red) (1993) *Women and Social Policies in Europe. Work, Family and the State*. Edward Elgar Publishing Company.
- Lewis, Jane "Gender and the Development welfare regimes" i *Journal of European Social Policy*, 2:3.
- Löfström, Åsa (2001) "Kvinnor, barn och politik", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3-4.
- OECD (2002) *Gender at Glance Underlying Data*.
- Ohlander, Ann-Sofie (Kälvemark) (1980) *More Children of Better Quality? Aspects on Swedish Population Policy in the 1930's*
- Oláh, Sz Livia (2001) *Gendering Family Dynamics: The Case of Sweden and Hungary*. Diss. Demographic Unit, Stockholm University.
- RFV (2003) *Socialförsäkringsboken*.
- RFV (2003a) *Tid och pengar. Enkätundersökning till föräldrar, våren 2003*.
- RFV (2003) *När har vi råd med fler barn? En studie om hur inkomst påverkar fortsatt barnafödande*.
- SCB (2002) *Mammor och pappor. Om mäns och kvinnors föräldraskap 2001*, Demografiska rapporter 2002:7.
- SCB (2002) *Hur många barn får jag när jag blir stor? Barnafödande ur ett livsperspektiv*. Demografiska rapporter 2002:5.
- SOU 2001:79, *Välfärdsbokslut för 1990-talet*. Slutbetänkande/kommittén.
- Söderlind, Ingrid (2002) "Barnen i SOU" i *Befolkning och välfärd. Perspektiv på framtidens välfärdspolitik*, (red) Malmberg, Bo och Sommestad, Lena.
- Sainsbury, Diane (red) (1999) *Gender and Welfare State Regimes*.
- Tydén, Mattias (2002) *Från politik till praktik: de svenska steriliseringslagarna 1935-1975*.

Tidigare arbetsrapporter:

- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:1**
Malmberg, Bo & Lena Sommestad. *Heavy trends in global developments. Idea platform for MISTRA's future strategy.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:2**
Malmberg, Bo & Lena Sommestad. *Tunga trender i den globala utvecklingen.* Uppdrag för Stiftelsen för Miljöstrategisk forskning (MISTRA).
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:3**
Lee, Ronald, Mason, Andrew & Timothy Miller. *From Transfers to Individual Responsibility: Implications for Savings and Capital Accumulation in Taiwan and the United States.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:4**
Mayer, David. *On the Role of Health in the Economic and Demographic Dynamics of Brazil, 1980-1995.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:5**
Galor, Oded & Omer Moav. *Natural Selection and the Origin of Economic Growth.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:6**
Malmberg, Bo & Lena Sommestad. *Four Phases in the Demographic Transition, Implications for Economic and Social Development in Sweden, 1820-2000.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:1**
Lagerlöf, Nils-Petter. *From Malthus to Modern Growth: Can Epidemics Explain the Three Regimes?*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:2**
Sommestad, Lena. *Education and Research in Times of Population Ageing.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:3**
Sommestad, Lena. *Health and Wealth: The Contribution of Welfare State Policies to Economic Growth.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:4**
Westholm, Erik. *Det utmanade lokalsamhället.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:5**
Westholm, Erik. *Challenges for the Local Communities.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:6**
Sommestad, Lena i samarbete med Bo Malmberg. *Demografi och politisk kultur. Ett ekonomiskt-historiskt perspektiv på "den starka statens fall".*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:1**
Lundqvist, Torbjörn. *Arbetskraft och konkurrensbegränsning: aktörsperspektiv på den svenska modellen och framtiden.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:2**
Simon, Paul. *Demography and Finance – Finance and Growth.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:3**
Lundqvist, Torbjörn. *Den starka alkoholstatens fall.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:4**
Olsson, Stefan. *Vad är nytt under solen? Om problemet med att veta vad som är nytt i historien och samhället.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:5**
Andersson, Jenny. *Alva's Futures Ideas in the construction of Swedish Futures Studies.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:6**
Essén, Anna. *Svensk invandring och arbetsmarknaden. Återblick och nuläge.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:7**
Barnekow, Erik. *Demografi och finansmarknad – en översikt av empirisk forskning.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:8**
Karlström, Anders, Palme, Mårten och Ingemar Svensson. *The Timing of Retirement and Social Security Reforms: Measuring Individual Welfare Changes.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:9**
Palme, Mårten och Ingemar Svensson. *Pathways to Retirement and Retirement Incentives in Sweden.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:10**
Ranehill, Eva. *Social snedrekrytering till högre studier. – En litteraturöversikt.*

- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2003:1**
Korpi, Martin. *Regionala obalanser – ett demografiskt perspektiv.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2003:2**
Rydell, Ingrid. *Demographic Patterns from the 1960s in France, Italy, Spain and Portugal.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2003:3**
Dahlberg, Susanne & Ruth-Aida Nahum. *Cohort Effects on Earnings Profiles: Evidence from Sweden.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2003:4**
Malmberg, Bo & Thomas Lindh. *Swedish post-war economic development. The role of age structure in a welfare state.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2003:5**
Essen, Anna. *Kvarboende och äldrevard i hemmet med modern teknik. –Vad hämmar utvecklingen?*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2003:6**
Ramstedt, Berith. *Free movers som resurs och strategi –utländska studenter i det svenska utbildningssystemet.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2003:7**
Daumerie, Béatrice. *What future for Europe? New perspectives in post-industrial fertility issues.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2003:8**
Thalberg, Sara. *Demographic Patterns in Europe. A review of Austria, Germany, the Netherlands, Estonia, Latvia and Lithuania.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2003:9**
Wasmer, Etienne. *Interpreting Europe and US labor markets differences: the specificity of human capital investments.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2003:10**
Hrdlicka, Anna. *The future of housing and technology in Japan – the Connected Homes Group Study Tour.*